

Świętek, Ryszard

W służbie polskiego wywiadu w Ameryce Północnej i Południowej 1941-1945

Przegląd Historyczny 79/3, 539-572

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

RYSZARD ŚWIĘTEK

W służbie polskiego wywiadu w Ameryce Północnej i Południowej 1941—1945

Działania alianckich służb wywiadu w okresie II wojny światowej w Europie, Afryce Północnej, Bliskim i Dalekim Wschodzie są dosyć dobrze rozpoznane i doczekały się licznych opracowań. Stosunkowo niewiele wiemy o tajnym froncie w Ameryce Północnej, a zwłaszcza w Ameryce Południowej. Wiedzę na ten temat może wzbogacić publikowany niżej wykaz agentów i placówek ekspozytury wywiadowczej Oddziału II — „Estezet” z lat 1941—1945, ilustrujący nie znany dotąd nurt działań polskiej wojskowej służby specjalnej.

Wykaz sporządzono na podstawie notesu szefa „Estezet” — „Ewidencja agentów i placówek”, znajdującego się w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, w zespole akt Archiwum Leona Mitkiewicza¹. Z analizy treści wynika, że kartoteka powstała przed 1942 r. i była następnie uzupełniana, mniej więcej do końca 1944 r. Część kart nie zachowała się. Tekst był pisany na maszynie. Poprawek i uzupełnień dokonywano odręcznie, przeważnie czerwonym atramentem. Przy publikacji zachowano kolejność według numerów ewidencyjnych. Dołączono do wykazu luźno włożone karty ewidencyjne oraz notatki o współpracownikach i informatorach organizacji wywiadowczej w Rio de Janeiro. Tekst kart i notatek drukowany jest bez skrótów. W przypisach podano informacje uzupełniające, jeśli takie udało się ustalić.

Używany w kartotece termin „agent” ma zapewne charakter umowny. Obejmuje zarówno regularnych agentów wykonujących określone zadania, jak i zwykłych informatorów. Dokładne określenie charakteru współpracy poszczególnych osób na podstawie notesu nie zawsze jest możliwe. Zwykle nie wpisywano takich informacji. Precyzyjne ustalenie wszystkich danych, okresu działalności, wykonywanych zadań i przekazywanych informacji będzie możliwe po dokładnym przebadaniu archiwum „Estezet”. Tym bardziej, że w literaturze przedmiotu² tematyka

¹ Ogólna charakterystyka zawartości Archiwum Leona Mitkiewicza w Nowym Jorku w: T. Świętochowski, *Guide to the Collections of the Piłsudski Institute of America for Research in the Modern History of Poland*, New York 1980, s. 11—12. Druga część papierów L. Mitkiewicza znajduje się w Instytucie Sikorskiego w Londynie. Zob. W. Milewski, A. Suchcitz, A. Gorczycki, *Guide to the Archives of the Polish Institute and Sikorski Museum* t. I, London 1985, s. 222—224.

² Wykaz podstawowych opracowań w bibliografii: M. Gunzenhäuser, *Geschichte des geheimen Nachrichtendienstes (Spionage, Sabotage und Abwehr). Literaturbericht und Bibliographie*, Frankfurt a/M 1968, s. 290—360.

„Estezet” nie była do tej pory podejmowana nawet incydentalnie, jeśli nie liczyć pamiętnikarskiej wzmianki Mitkiewicza³.

„Estezet” powstała w połowie 1941 r. prawdopodobnie z inspiracji wywiadu brytyjskiego. Decydującą rolę musiała tu odgrywać dobra znajomość spraw niemieckich i rosyjskich oraz ruchu komunistycznego, a także tradycje działalności prometejskiej i stosunkowo łatwy dostęp do kół politycznych emigracyjnych grup narodowościowych z Europy środkowo-wschodniej. Centralę zorganizowano przy Konsulacie Generalnym RP w Nowym Jorku (149—151 East 67th Street)⁴. Podlegały jej placówki agencyjne w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Brazylii, Argentynie, Chile, Urugwaju, Paragwaju i Boliwii, utworzone przy przedstawicielstwach konsularnych⁵.

Szefem „Estezet” został ppłk dypl. Rafał Sadowski, formalnie radca konsularny w Nowym Jorku, w przeszłości zastępca szefa Biura Personalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, a następnie, od 1936 r., jego kierownik w Ministerstwie Komunikacji. W latach 1944—1945 działalnością organizacji kierował mjr dypl. Marian Stanisław Chodacki (pseudonim „Maracz”), dyplomata, minister pełnomocny w Nowym Jorku, przed wojną, w latach 1927—1931, attaché wojskowy w Finlandii i w Szwecji, 1935—1936 radca poselstwa w Pradze, potem, aż do wybuchu wojny, Komisarz Generalny RP w Gdańsku w randze ministra pełnomocnego, w czasie wojny, 1940—1944, w armii polskiej we Francji i Wielkiej Brytanii (kapitan), 1944—1945 oficer łącznikowy przy armii amerykańskiej (do Office of Strategical Services of the US), później, w latach 1948—1949, dyrektor Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku.

Kierownik placówki został bezpośrednio podporządkowany szefowi Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego Sztabu Generalnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (Oddział II⁶). Funkcję tę sprawowali kolejno: płk Leon Mitkiewicz (szef Oddziału II Sztabu NW, 1940—1941, następnie, do czerwca 1942, podlegały mu, jako zastępcy Szefa Sztabu NW, Oddziały II i VI) oraz płk Stanisław Gano.

W lutym 1943 r. utworzono w Waszyngtonie przy Kolegium Szefów Sztabu (Combined Chiefs of Staff) stanowisko przedstawiciela Naczelnego Wodza. Został nim płk Leon Mitkiewicz z tytułem zastępcy szefa sztabu NW i szefa Polskiej Misji Wojskowej w Stanach Zjednoczonych. Funkcję tę sprawował do sierpnia 1945 r. Formalnie podporządkowano

³ L. Mitkiewicz, *W Najwyższym Sztabie Zachodnich Aliantów 1943—1945*, Londyn 1971, s. 37, 227.

⁴ Konsulem generalnym w Nowym Jorku był od 1 listopada 1941 r. Sylwiusz Strakacz, wcześniej wieloletni sekretarz osobisty Ignacego J. Paderewskiego.

⁵ Do wybuchu wojny w 1939 r. Oddział II nie posiadał w zasadzie na tym terenie swoich ekspozytur. Sprawy wywiadu i kontrwywiadu prowadził attaché wojskowy w Waszyngtonie. Por. L. Sadowski, *Oddział II Sztabu Głównego (Rezultaty pracy pokojowej i udział w przygotowaniu do wojny)*, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, mf., s. 37. Zob. też L. Mitkiewicz, *Z gen. Sikorskim na obczyźnie (fragmenty wspomnień)*, Paryż 1968, s. 356—357. Wykaz wszystkich polskich placówek dyplomatycznych w obu Amerykach wraz ze składem osobowym w: *Polska służba zagraniczna po 1 września 1939*, Londyn 1954, *passim*.

⁶ W okresie wojny 1939—1945 zmieniona struktura służb wywiadu i kontrwywiadu. Zob. *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej* t. II, cz. 1, Londyn 1959, s. 231; cz. 2, Londyn 1975, s. 103—106; *Armia Krajowa w dokumentach 1939—1945* t. II, Londyn 1973, s. 15; T. Bielecki, *Podziemna walka o Polskę niepodległą*, Philadelphia [1977], s. 221—225.

mu wszystkie sprawy wojskowe w Stanach Zjednoczonych, w tym placówkę wywiadowczą „Estezet”⁷. Urząd attaché wojskowego przy Ambasadzie RP w Waszyngtonie (płk Włodzimierz Onacewicz) podlegał dalej Szefowi Sztabu przez szefa Oddziału II Sztabu NW⁸. Faktycznie nowojorska ekspozytura Oddziału II zachowała pełną niezależność⁹. Prawdopodobnie L. Mitkiewicz nie był nawet bliżej zorientowany w pracy placówki. Współpraca L. Mitkiewicza z wywiadem brytyjskim i amerykańskim w CCS miała bardziej oficjalny, niż roboczy charakter, wynikający z pełnionej funkcji, i dotyczyła przede wszystkim zagadnień krajowych¹⁰. Bezpośrednio sprawami „Estezet” przy misji L. Mitkiewicza zajmował się mjr Stefan Jędrzejewski, oficer Oddziału II Sztabu Generalnego (kontrwywiad), łącznik „Estezet” z centralą w Londynie, łącznik z British Intelligence w CCS i amerykańską G2, formalnie oficer sztabowy do zleceń przy L. Mitkiewiczu i szef sztabu Polskiej Misji Wojskowej w Waszyngtonie.

„Estezet” była placówką o charakterze kontrwywiadowczym oraz, w mniejszym stopniu, wywiadowczym. Prowadziła głównie wywiad niemiecki i radziecki (!)¹¹, przez emigracyjne koła niemieckie¹², rosyjskie litewskie, łotewskie, ukraińskie i gruzińskie, oraz obserwację oficjalnych przedstawicielstw radzieckich (!)¹³ i ruchu komunistycznego na swoim terenie. Wykonywała też zadania wywiadowcze na odcinku brazylijskim.

Należy pamiętać, że działalność alianckich służb wywiadu i kontrwywiadu (w tym i polskiej) w Ameryce Północnej i Południowej stanowiła pewne zaplecze dla działań w Europie, głównym teatrze tajnego frontu¹⁴, i to przede wszystkim określało charakter podejmowanych zadań.

⁷ L. Mitkiewicz, *W Najwyższym Sztabie*, s. 227.

⁸ W. Onacewicz, *Komentarze do książki Leona Mitkiewicza, „Z generałem Sikorskim na obczyźnie”*, „Zeszyty Historyczne”, z. 18, Paryż 1970, s. 183.

⁹ W aktach „Estezet” ślady charakterystycznego polecenia (rozkazu) centrali w Londynie do M. Chodackiego obserwacji drogi korespondencji służbowej L. Mitkiewicza (1944).

¹⁰ Por. L. Mitkiewicz, *Z gen. Sikorskim*, s. 341—353; tenże, *W Najwyższym Sztabie, passim*; J. Garliński, *Poland, SOE and the Allies*, London 1969, s. 96, 176—177; W. Onacewicz, op. cit., s. 182—183; *Armia Krajowa w dokumentach 1944—1945 t. V*, Londyn 1981, s. 121, 161—163.

¹¹ Na temat bardzo aktywnej działalności wywiadu radzieckiego w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie w okresie II wojny światowej zob. J. R. D. Bourcart, *L'espionnage soviétique*, Paris 1962, s. 145—153.

¹² Ciekawe przy tym opracowanie: Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Archiwum Leona Mitkiewicza, b. sygn.: Kartoteka niemieckich i austriackich polityków emigracyjnych na terenie USA, Kanady i Meksyku. Opracowane do 1 marca 1943.

¹³ Do końca 1941 r. Związek Radziecki utrzymywał stosunki dyplomatyczne na tym terenie tylko ze Stanami Zjednoczonymi. W 1942 r. ZSRR nawiązał stosunki dyplomatyczne z Kanadą (poselstwo w Ottawie) i Urugwajem (poselstwo w Montevideo). Od 1943 r. utrzymywał oficjalne kontakty dyplomatyczne z Meksykiem (ambasada), Kolumbią (stosunki nawiązano już przed wojną, ale strona radziecka nie wysłała korpusu dyplomatycznego do Bogoty — poselstwo) oraz z Kubą (poselstwo w Hawanie). *Almanach de Gotha. Annuaire généalogique, diplomatique et statistique 1938*, Gotha 1938, s. 807—809, 1288—1290; *Gothaisches Jahrbuch für Diplomatie, Verwaltung und Wirtschaft*, Jahrgang 1942, Gotha 1942, s. 498—499; *Jahrgang 1944*, Gotha 1944, s. 173, 249, 257, 403, 501—502, 574.

¹⁴ Zob. ostatnio: R. Deacon, *A History of the British Secret Service*, London 1969, s. 296—416; J. Piekalkiewicz, *Les grandes reussites de l'espionnage*, Paris 1971; R. H. Smith, *OSS, The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, Berkeley-Los Angeles-London 1972; F. H. Hinsley, *British*

Ale były też inne motywacje, zwłaszcza na kierunku południowoamerykańskim.

Brazylia, początkowo neutralna¹⁵, położona w środku kontynentu, balansująca między Stanami Zjednoczonymi a Niemcami, była idealnym polem do działania dla obcych wywiadów. Podobnie sąsiednia, rywalizująca z nią neutralna Argentyna¹⁶ nasycona była wywiadami różnej proveniencji. W Rio de Janeiro i Buenos Aires krzyżowały się nici wywiadu brytyjskiego, amerykańskiego, niemieckiego, japońskiego, francuskiego, włoskiego, polskiego i innych. Szczególnie aktywnie na tym terenie działała agentura niemiecka.

Już przed wojną Argentyna, a szczególnie Brazylia stały się bardzo cennym partnerem Niemiec, gdy te szukały żywności i surowców dla rozwijanego przemysłu wojennego. Z tych też powodów po wybuchu wojny dyplomacja niemiecka za wszelką cenę dążyła do utrzymania jak najlepszych stosunków z kontrahentem brazylijskim, pomimo utrudnień komunikacyjnych. Do zbliżenia parła też wpływowa i silna ekonomicznie społeczność brazylijsko-niemiecka.

Ameryka Południowa zaczynała być też potrzebna USA i aliantom. Stany Zjednoczone miały dodatkowo bezpośrednie interesy polityczne w Brazylii. Obawiały się wszelkiej ekspansji Niemiec na zachodniej półkuli. Chodziło przede wszystkim o panowanie nad południowym Atlantykiem i swobodę działań morskich w kierunku Afryki.

O zagrożeniu niemieckim najlepiej świadczyły ujawnione w 1938 r. wywrotowe plany w środowisku brazylijsko-niemieckim na południu Brazylii, likwidacja rozgałęzionej niemieckiej siatki szpiegowskiej w Urugwaju w 1940 r. i wykrycie pod koniec tego roku przygotowań do zamachu stanu w Argentynie, organizowanego przez agentury Abwehry przy pomocy społeczności niemieckiej (wykryto wiele składów broni i amunicji u miejscowych Niemców), oraz aresztowania w Chile w grudniu 1941 r. kilkunastu agentów wywiadu niemieckiego, przygotowujących faszystowski zamach stanu. W Argentynie nie zarzucono planów zamachowych do 1943 r.¹⁷ Ostatecznie w czerwcu tego roku nacjonalistyczna organizacja profaszystowsko nastawionych oficerów i generalicji (Grupa Zjednoczonych Oficerów) dokonała zamachu stanu. Tymczasowym prezydentem został mianowany dotychczasowy minister wojny gen. Pedro Pablo Ramirez (1943—1944). Niepokoili również działalność rezydentów Abwehry w samych Stanach Zjednoczonych oraz w Meksyku, którego północne prowincje miały się stać bazą wypadową do akcji w południowych stanach USA, a także współpraca wywiadowcza Niemiec i Japonii na terenie południowoamerykańskim, gdzie Japończycy dyspo-

Intelligence in the Second World War t. I—II, London 1979, 1981; J. G. Beevor, *SOE, Recollections 1940—45*, London 1981; J. Garliński, *The Swiss Corridor, Espionage networks in Switzerland during World War II*, London-Melbourne-Toronto 1981. W Polsce: L. Gondek, *Na tropach tajemnic III Rzeszy*, Warszawa 1987.

¹⁵ 2 września 1939 r. prezydent Getúlio Dornelles Vargas ogłosił neutralność Brazylii. 28 stycznia 1942 Brazylia zawiesiła stosunki z państwami Osi, a 22 sierpnia 1942 rząd brazylijski uznał, że znajduje się w stanie wojny z Niemcami i Włochami. Interesy niemieckie w Brazylii reprezentowali Portugalczycy.

¹⁶ Argentyna zerwała stosunki dyplomatyczne z Niemcami 27 stycznia 1944.

¹⁷ Por. O. Reile, *Geheime Westfront. Die Abwehr 1935—1945*, München 1962, s. 326—332.

nowali silnymi ośrodkami szpiegowskimi (Kempeitai penetrowała zwłaszcza Peru i Brazylię). Najbardziej jednak podminowana V Kolumną i agenturą Abwehry pozostawała Brazylia. Na koniec wiele kontrowersji wywoływała też polityka wewnętrzna i zagraniczna Brazylii i Argentyny. W obu krajach powstały liczne organizacje profaszystowskie i faszystowskie. W styczniu 1942 r. na sesji ministrów spraw zagranicznych państw amerykańskich w Rio de Janeiro przedstawiciele Argentyny demonstracyjnie odmówili zerwania stosunków dyplomatycznych z państwami Osi.

W tych warunkach szczególnego znaczenia nabierała walka wywiadowcza, ujawnienie wpływów penetracji i infiltracji państw Osi oraz kontrola sytuacji politycznej w tych krajach. Jak się wydaje, szczególna rola przypadła tutaj Polakom. Pozycję wyjątkową zajmował wśród nich eksponent „Estezet” w Rio de Janeiro, Konrad Wrzos, kierownik placówki „Salta”. Przykrywką do działalności wywiadowczej miało być prowadzone przez niego biuro prasowe (prawdopodobnie biuro agencji United British News Service — Servico Interaliado). „Spryciarz” starannie przygotował swój aparat. Zaczął od kontaktów w kołach dziennikarskich i urzędniczych wyższych szczebli. Ostatecznie dotarł do szczytów hierarchii brazylijskiej administracji, wojska, policji i służb specjalnych. Niejako z pierwszej ręki otrzymywał informacje na temat politycznej i wojskowej sytuacji Brazylii oraz krajów ościennych. Za pośrednictwem swoich agentów i informatorów miał dostęp do prezydenta Brazylii Dornelles Getúlio Vargasa (przede wszystkim wgląd do instrukcji prasowych prezydenta), prezydenta Chile Juan Antonio Riosa, szefa brazylijskiego Sztabu Generalnego gen. Pedro Aurélio de Goés Monteiro oraz sztabu Ministerstwa Wojny i Ministerstwa Marynarki, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Lotnictwa, komendy policji i służb specjalnych Brazylii. Posiadał bezpośredni kontakt z szefem urzędu cenzury i kontroli prasy przy prezydencie Vargasie, Sampaie Mietke, z ostatnim ambasadorem Brazylii w Berlinie, Ciro de Freitas Valle, ambasadorem Chile w Rio de Janeiro, Gabrielem Gonzales Videla i radcą tej ambasady, Hermanem Cuevasem, ministrem pełnomocnym w ambasadzie meksykańskiej, Fernando Lagarde y Vigil i attaché prasowym ambasady portugalskiej w Rio Bonaventurą Armando Ferran (?), *chargé d'affaires* Czechosłowacji w Brazylii, Włodzimierzem Noskiem, zastępcą redaktora naczelnego wpływowego brazylijskiego dziennika „Radical”, Jeanem Etcheverry, i wieloma innymi. Argentyńsko-chilijsko-urugwajsko-paragwajska sieć „Estezet” płka Stefana Fabiszewskiego i por. Karola Orłowskiego nastawiona była przede wszystkim na zwalczanie wpływów niemieckich oraz rozpracowywanie działań wywiadu radzieckiego (głównie obserwacja poselstwa radzieckiego w Montevideo) w Ameryce Południowej.

Odmierna w charakterze praca wywiadowcza na terenie północno-amerykańskim spowodowana była innymi warunkami. Tutaj agentura „Estezet” zajmowała się głównie rozpoznaniem mniejszościowych grup narodowościowych z Europy Wschodniej i Południowej, szczególnie podatnych na infiltrację wywiadu radzieckiego. Dlatego wśród współpracowników dominują przywódcy i działacze kół politycznych tych grup. Wśród nich, oprócz nazwisk wielu Polaków, zwraca uwagę obecność Wiktora Czernowa, Teodora Manswietowa, dyplomaty estońskiego Ka-

rola Pusty, Litwinów: Kazimierza Pakstasa, Kazimierza Griniusa i Franciszka Boguciusa, działaczy ukraińskich Arnolda Margolina i Nicefora Grigoriewa, Serba Milana Mitrowicza, Chorwata Anthony Minericza oraz Słowaka Józefa Konusza.

Amerykańska ekspozytura Oddziału II utrzymywała stałą współpracę w dziedzinie wymiany informacji z placówką wywiadu brytyjskiego w Nowym Jorku (Brytyjczycy finansowali działalność agend Oddziału II, w tym ekspozytury „Estezet”¹⁸). Bez dokładnego przebadania archiwum „Estezet” nie można stwierdzić, na ile była posunięta współpraca w dziedzinie operacyjnej. Jeśli chodzi o wywiad amerykański, należy przypuszczać, że istnienie sieci agencyjnej było tutaj zatajone. W kontaktach z Amerykanami pośredniczyli Brytyjczycy, którzy zgodnie z umową z 11 lipca 1941¹⁹, pozostawali w bezpośrednim kontakcie z G2. Nie jest też wykluczone, że nawiązano kontakt z utworzoną pod koniec 1941 r. Office of Strategic Services, której siedziba mieściła się niemal po sąsiedzku, w nowym gmachu Fundacji Rockefellera w Nowym Jorku.

W dniu 6 lipca 1945 rządy mocarstw sojuszniczych uznały Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej za rząd polski, cofając uprzednio uznanie rządowi RP w Londynie. Wszystkie zagraniczne agendy rządowe musiały być rozwiązane. Dnia 6 lub 7 lipca 1945 płk S. Gano przesłał do „Estezet” depeszą szyfrową nakazującą rozwiązanie organizacji. Do przeprowadzenia likwidacji upoważniono L. Mitkiewicza²⁰. Niebawem, 2 sierpnia 1945, brytyjskie ministerstwo wojny, za pośrednictwem gen. Stanisława Kopańskiego, szefa Sztabu Generalnego NW, nakazało płk L. Mitkiewiczowi przerwanie działalności i zlikwidowanie misji wojskowej przy CCS do 31 sierpnia 1945. Dotyczyło to także mjra S. Jędrzejewskiego, który miał pozostać w Waszyngtonie do 31 sierpnia 1945.

¹⁸ Zob. Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Archiwum Leona Mitkiewicza, b. sygn.: Dziennik materiałów przekazanych Anglikom (14 listopada 1941 — 4 grudnia 1944).

¹⁹ A. Read, D. Fisher, *Colonel Z. The Secret Life of a Master of Spies*, New York 1985, s. 310—311.

²⁰ L. Mitkiewicz pismem do M. Chodackiego z 25 lipca 1945 donosił: „Szef Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego Sztabu Naczelnego W[odza], płk dypl. Gano, przed moim wyjazdem z Londynu w dniu 8 lipca br. upoważnił mnie do przeprowadzenia likwidacji »Estezet« na następujących zasadach:

1. Zlikwidować pracę na terenie St[anów] Zjednoczonych i P[ółnocno]w[schodniej] Ameryki. Akta zniszczyć za wyjątkiem danych o sieci i dossier K. W. [kontrwywiadu — R. S.], które dobrze zabezpieczyć do dyspozycji S[ze]fa O[ddziału] I[nformacyjno]-W[ywiadowczego]. W razie niemożności zabezpieczenia, zniszczyć również. Likwidację zakończyć 31 lipca 1945.

2. Personel cywilny zwolnić z dniem 31 lipca 1945 rozwiązując stosunek służbowy i wypłacając trzymiesięczne pobory jako odprawę.

3. Oficerowie mają do wyboru: powrót do W[ielkiej] Brytanii do dyspozycji Oddziału Informacyjno-Wywiadowczego lub pozostanie w Stanach Zjednoczonych na bezterminowym urlopie bezpłatnym. O powziętej decyzji mają bezpośrednio meldować płk Gano (Nel Gwyn House, Sloane Avenue, London, S. W. 3).

4. Zostałem upoważniony do przyjęcia rachunków i pozostałości kasowych »Estezet«. W terminie do 31 lipca 1945 chciałbym sprawę tę załatwić”.

Jeszcze tego samego dnia M. Chodacki oświadczył, że przed 1 września 1945 r. nie będzie mógł przeprowadzić likwidacji placówki. Dodał, że w kasie „Estezet” pozostało około 10 tysięcy dolarów. Miał odwołać się jeszcze do płka S. Gano. Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, Archiwum Leona Mitkiewicza t. II, k. 141.

W dniu 5 sierpnia płk L. Mitkiewicz notyfikował w CCS zaprzestanie działalności Misji Wojskowej²¹.

Wydawca dziękuje p. Stefani Mitkiewicz oraz Instytutowi Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, specjalnie prof. Wacławowi Jędrzejewiczowi, za umożliwienie przeprowadzenia poszukiwań archiwalnych w papierach Leona Mitkiewicza i publikacji niniejszego materiału.

Józef Piłsudski Institute of America, Archiwum Leona Mitkiewicza, Grupa akt bez sygnatur, Notes szeja „Estezet”.

Nr 1

[Nowy Jork, początek 1942 — koniec 1944]
Oryginał, maszynopis

Kartoteka centrali „Estezet” w Nowym Jorku, pisana na tej samej maszynie i jednakowym papierze.

Ewidencja agentów i placówek

Numeracja:¹

Centrala	5000—5049
Magellan	5050—5099
Mandan	5100—5149
Salvador	5150—5199
Manchester	5200—5249
Mackay	5250—5299
Sabanilla	5300—5349
Salta	5400—5459

Nazwy placówek:

[Siedziba]	[Nazwa placówki]	[Kierownictwo]
		Zarski — pseudonim „Peowiak” ²
Detroit	„Mandan”	Leśniewicz — pseudonim „Bończa” ³
Pittsburgh	„Magellan”	^a Zlikwidowana ^a dr Kasprzak Jan — pseudonim „Rembowski Jan” ⁴ ^a Zlikwidowana ^a
Buffalo	„Mackenzie”	„Ojciec”, ^a Marian Wójcik (?) pseudonim „Ojciec” ^{a 5}

²¹ L. Mitkiewicz, *W Najwyższym Sztabie*, s. 280—282; również tenże, *Likwidacja Polskiej Misji Wojskowej w Stanach Zjednoczonych w 1945 roku*, „Zeszyty Historyczne”, z. 21, Paryż 1972, s. 169—180; tenże, *Placówka „Star”*, „Zeszyty Historyczne”, z. 17, Paryż 1970, s. 173—193.

¹ Obejmuje tylko działające placówki (1943—1945).

² Brak karty ewidencyjnej. Wacław Zarski (ur. 1886), bankowiec, przed I wojną światową członek PPS, później POW, uczestnik rozbrajania Austriaków w 1918, 1928—1933 kierownik Banku Spółdzielczego w Kobryniu, 1933—1939 dyrektor Krajowej Kasy Oszczędności w Kozienicach, członek zarządu Związku Polskiej Organizacji Wolności i Związku Strzeleckiego.

³ Brak karty ewidencyjnej.

⁴ Brak karty ewidencyjnej.

⁵ Brak karty ewidencyjnej.

Chicago	„Mackay”	Stamirowski Janusz — pseudonim „Nowakowski” ⁶ ^a Zlikwidowana ^a
Washington	„Magog”	por. Piotrowski Jerzy — pseudonim „Peters” ⁷ ^a Zlikwidowana ^a
New York	„Magdalen”	Krosnowski Zygmunt — pseudonim „Tabasz” ⁸ ^a Zlikwidowana ^a
Washington	„Madame”	Weintal Edward — pseudonim „Karpiński” (5015) ^a Zlikwidowana ^a
Ottawa (Kanada)	„Manchester”	kpt. w stanie spoczynku Birkenmayer Alfred — pseudonim „Burmistrz” ⁹
Buenos Aires	„Salvador”	plk Fabiszewski Stefan — pseudonim „Steffal” ¹⁰ ^a por. Orłowski Karol — pseudonim „Piotr” ^{a 11}
Rio de Janeiro	„Sabanilla”	Szulc Jan — pseudonim „Jankowski” (5153) ^a kierownik por. Pawłowicz Bohdan — pseudonim „Pedro” ^{a 12}
Rio de Janeiro	„Salta”	Wrzos Konrad — pseudonim „Spryciarz” (1315)
Santiago de Chile	„Sinalca”	Stanisławski Wiktor — pseudonim „Rolski” (5154) ^a Zlikwidowana ^a
Buenos Aires	„San Antonio”	dr Ciechanow Roman Czesław — pseudonim „Korsak” (5152)
Montevideo	„Sambrerete”	Makowski Józef — ^a pseudonim „Legun” (5157) ^a
^a Asuncion (Paragwaj)	„San Feli”	Krotoszyński Ludwik — pseudonim „Łodzianin” (5160) ^a

⁶ Brak karty ewidencyjnej.

⁷ Brak karty ewidencyjnej. Prawdopodobnie Jerzy Piotrowski (ur. 1909), mgr praw, 1933—1934 urzędnik konsulatu w Strasburgu, 1936 referent w centrali MSZ w Warszawie, 1936—1938 attaché konsularny z tytułem wicekonsula Konsulatu Generalnego RP w Mińsku, 1938—1939 referent w Departamencie Politycznym MSZ.

⁸ Brak karty ewidencyjnej.

⁹ Brak karty ewidencyjnej. Alfred Józef Birkenmayer (ur. 1892), publicysta, 1915—1917 komendant obwodu POW na Podkarpaciu, 1918—1927 oficer WP (1925—1926 Sztabu Generalnego), redaktor naczelny „Polski Zbrojnej”, 1928 przeniesiony w stan spoczynku (w stopniu kapitana), 1928—1935 poseł na sejm z ramienia BBWR.

¹⁰ Brak karty ewidencyjnej.

¹¹ Brak karty ewidencyjnej.

¹² Brak karty ewidencyjnej. Bohdan Pawłowicz (ur. 1899), literat, w czasie I wojny światowej członek POW, 1918—1921 ochotnik w WP, jeden z założycieli Związku Pionierów Kolonialnych, później działacz emigracyjny w Brazylii, od 1931 inspektor okręgowy Ministerstwa Opieki Społecznej, dyrektor rozgłośni Polskiego Radia w Łodzi.

1315 Wrzos Konrad, pseudonim „Spryciarz”.

Obywatel polski, dziennikarz, kierownik placówki „Salta”. Ur. 28 kwietnia 1905 w Warszawie¹³.

1321 Śliwowski Józef, pseudonim „Mazur”, dawniej „Ignis”.

Dawniejszy agent Ekspozytury „P”¹⁴. Zwolniony z opracowywania prasy żydowskiej raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. 524/43. Był używany do kilku zadań KW.

Sprostowanie: Po zaprzestaniu opracowania prasy żydowskiej zamierzam zatrzymać „Mazura” nadal jako agenta KW, mimo iż znalazł pracę w fabryce i dobrze zarabia? [sic!]

Zwolniony z dniem 1 maja br. — raport organizacyjny za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5001 Czernow Wiktor, pseudonim „Marszałek”.

Dr Wiktor Czernow przybył z Europy do Stanów Zjednoczonych 21 czerwca 1940 r. Światowej sławy socjolog uszedł z Francji. Po raz pierwszy stał się uchodźcą w 1902 r., kiedy to uciekł przed prześladowaniami reżimu carskiego. Później ponownie uchodził z Rosji przed bolszewikami. Jakiś czas ukrywał się w Czechosłowacji, skąd po zajęciu kraju przez Niemcy zmuszony był uciekać przed gestapo. Czernow znany jest jako jeden z czołowych przywódców politycznych rosyjskich. Od 1902 r. był przywódcą socjalistyczno-rewolucyjnej partii w Rosji. W 1917 r. został wybrany prezesem Konstytuanty. Poza akcją polityczną Czernow napisał kilka dzieł polityczno-historycznych, między innymi Historia Rewolucji Rosyjskiej. Napisał też szereg artykułów do znanego czasopisma „Foreign Affairs”.

Nieczynny.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943¹⁵.

5002 Pusta Karol, pseudonim „Dyplomata”.

Był minister spraw zagranicznych Estonii, nieurzędowy szef estońskich dyplomatów w krajach alianckich. ^aKontakt prof. J[ędrzejewskiego]^a¹⁶.

¹³ Konrad Wrzos, właściwie Henryk Rosenberg, dziennikarz i publicysta, 1925—1927 współpracownik „Kuriera Polskiego”, 1927—1928 miesięcznika „Epoka”, 1929—1939 sprawozdawca polityczny i szef redakcji warszawskiego „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, po wybuchu wojny na emigracji, zamieszkał na stałe w Rio de Janeiro, gdzie w 1974 zmarł. Ogłosił między innymi: „Oko w oko z kryzysem. Reportaż z podróży po Polsce” (1933), „Rewolucja w Grecji” (1925), „Wulkany Europy”, „Piłsudski i piłsudczycy” (1936), „Francja dzisiejsza” (1938), „Listy z Ameryki Roosevelta” (1939).

¹⁴ Ekspozytura „P” — kryptonim ekspozytury Oddziału II na Europę Północną — „Północ” w Sztokholmie. Ekspozytura działała od stycznia 1940 do czerwca 1945 r. Zob. L. A. B. Kliszewicz, Baza w Sztokholmie, „Zeszyty Historyczne”, z. 58, Paryż 1981, s. 44—175; L. Gondek, op. cit., s. 44—79; również W. Schellenberg, *The Labyrinth. The Memoirs of Hitler's Secret Service Chief*, New York 1956, s. 125—135.

¹⁵ Wiktor Michałłowicz Czernow (1873—1952), jeden z przywódców i teoretyków Partii Socjalistów-Rewolucjonistów (eserowcy), członek jej Komitetu Centralnego, autor programu eserowskiego i redaktor centralnego organu partyjnego „Riewolucjonnaja Rossija” (1902—1905), po rewolucji lutowej, od maja do sierpnia 1917, minister rolnictwa w Rządzie Tymczasowym, od 1920 na emigracji, zmarł w Nowym Jorku, autor wspomnień, między innymi „Pieriod buriej” (1953).

¹⁶ Klemens Jędrzejewski, działacz emigracji polskiej w Stanach Zjednoczonych, utrzymywał bliski kontakt z emigrantami litewskimi, rzecznik porozumienia polsko-litewskiego na gruncie amerykańskim. Por. L. Mitkiewicz, Z gen. Sikorskim, *passim*.

Zwolniony raportem organizacyjny za IV kwartał 1942, L. 524/43¹⁷.

5003 Pakstas Kazimierz, pseudonim „Dyrektor” (kontakt prof. Jędrzejewskiego).

Obywatel litewski, przybył do USA w połowie 1939 r. Urodzony w 1893 r. w Užpaliach na Żmudzi. W 1914 przybył do USA i pracował w prasie katolickiej, studiując równocześnie na uniwersytecie katolickim Loyoli. W okresie 1915—1916 redagował tygodnik katolicki dla młodzieży „Vytis”; 1915—1918 był sekretarzem Litewskiego Funduszu Narodowego (Litewskie Zjednoczenie Rzymsko-Katolickie). W 1918 wspólnie z ks. Dabużisem i Nostorskim udaje się do Szwajcarii jako przedstawiciel Litewskiej Rady Narodowej w USA. Pod koniec 1918 r. zostaje sekretarzem pierwszej misji dyplomatycznej Litwy w Szwajcarii i pozostaje na tym stanowisku do połowy 1919 r. Kontynuuje studia na uniwersytecie we Fryburgu i w 1923 uzyskuje doktorat. W 1923 powraca do USA i redaguje katolicki tygodnik „Darbiniukas”. W 1925 zostaje powołany do Kowna jako profesor uniwersytecki (geografia). Zajmuje jedno z kierowniczych stanowisk w Chrześcijańskiej Demokracji Litewskiej. W ostatnich latach przed wojną należał do nielicznej grupy polityków litewskich, którzy domagali się normalizacji stosunków z Polską. Był w ostrej opozycji do Smetony¹⁸. W 1939 na zaproszenie California University wyjeżdża do USA. Po okupacji Litwy przez Rosjan staje się gorącym zwolennikiem nastawienia proniemieckiego Litwinów. Później po Pearl Harbor głosi wiarę w zwycięstwo aliantów i Atlantic Charter. W 1942 roku jest jednym z głównych inicjatorów powołania Litewskiej Rady Narodowej w USA, której staje się Sekretarzem Generalnym. Jest też dyrektorem Litewskiego Instytutu Kultury w Nowym Jorku. Zwolniony raportem organizacyjnym za miesiąc lipiec i sierpień 1943, L. dz. 106/43 z dnia 15 września 1943¹⁹.

5004 Grinius Kazimierz, pseudonim „Loyd”.

Pułkownik litewski, były attaché w Berlinie, syn byłego prezydenta²⁰, był *attaché militaire* przy poselstwie litewskim w Londynie, członek centralnej organizacji litewskiej w Stanach Zjednoczonych. Politycznie dawniej nie był zaangażowany. Obecnie w USA należy do grupy ludowców demokratycznych. 10 kwietnia 1942 został wybrany prezesem Litewskiej Rady Narodowej w USA. Zwolniony

¹⁷ Kaarel Robert Pusta (ur. 1883), polityk i dyplomata estoński, 1918—1919 członek Rady Narodowej Estonii, 1919 jej delegat na Konferencję Pokojową w Paryżu, 1921—1922 poseł i minister pełnomocny we Francji, 1922—1923 we Włoszech i 1924 w Belgii, 1920 delegat Estonii na konferencję w San Remo i konferencję bałtycką w Rydze, 1921 w Barcelonie, 1922 w Genui i Hadze oraz 1920—1925 przedstawiciel Estonii w Lidze Narodów, czerwiec 1924 — październik 1925 wicepremier i minister spraw zagranicznych, 1928—1932 poseł w Hiszpanii, październik 1932 — styczeń 1935 poseł w Polsce, Czechosłowacji i Rumunii z siedzibą w Warszawie, od ok. 1940 na emigracji w Stanach Zjednoczonych, autor między innymi „The Soviet Union and the Baltic States” (New York [1942]).

¹⁸ Antanas Smetona (1874—1944), pierwszy prezydent Litwy 1919—1920, ponownie 1926—1940, po okupacji Litwy przez Związek Radziecki wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie zmarł.

¹⁹ Kazys Pakstas (1893—1960), geograf i geolog, polityk litewski, działacz emigracji litewskiej w Stanach Zjednoczonych, 1918 ukończył wydział socjologii Uniwersytetu Fordham w Nowym Jorku, 1939—1941 wykładowca geografii politycznej i ekonomicznej Uniwersytetu California, 1943—1944 Carleton College, 1949—1954 Uniwersytetu Duquesne i 1957—1960 Steubenville College, 1947—1948 wykładowca języka rosyjskiego i polityki ZSRR w Army Language School w Monterey (Kalifornia), 1954—1957 prowadził badania w Bibliotece Kongresu w Waszyngtonie, oraz 1941—1943 dyrektor Litewskiego Instytutu Kultury i 1950—1958 wiceprzewodniczący Christian Democratic Union of Central Europe.

²⁰ Kazis Grinius (1866—1950), lekarz, działacz litewskiego odrodzenia narodowego, premier 1920—1922 i prezydent 1926.

raportem organizacyjnym za lipiec i sierpień 1943, L. dz. 106/43 z dnia 15 września 1943²¹.

5005 Grigoriew Nicefor, pseudonim „Winnicki”.

^aKontakt prof. Jędrzejewskiego^a.

Profesor, były minister rządu Vinniczenki²², działacz ukraiński obozu radykalno-demokratycznego, publicysta i prelegent. Nieczynny. ^aSkreślić^a. Zwolniony raportem organizacyjnym za I kwartał 1943, L. dz. 1487/43 z dnia 14 maja 1943²³.

5006 Margolin Arnold, pseudonim „Tymon”.

^aKontakt prof. Jędrzejewskiego^a.

Ukraiński i żydowski działacz w 1918 r., adwokat w Waszyngtonie, publicysta, delegat ukraiński w Londynie.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. 524/43²⁴.

5007 Zieliński Henryk, pseudonim „Jonas”.

Przemysłowiec i adwokat.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał, L. 524/43.

5008 Dwojczenko Markow.

^aKontakt prof. Jędrzejewskiego^a.

Dr, profesorka — sławistka, była asystentka prof. Yorki w Bukareszcie, autorka i publicystka.

Zwolniona pismem L. 1467/42.

5009 Manswietow Teodor.

^aKontakt prof. Jędrzejewskiego^a.

Urzędnik biura wojskowego magistratu w Nowym Jorku. Członek zarządu organizacji samopomocowych, były działacz rewolucyjny na Syberii.

Zwolniony pismem L. 1467/42.

5010 Bogucius Franciszek.

^aKontakt prof. Jędrzejewskiego^a.

Prezes litewskiego Związku Narodowego.

Zwolniony pismem L. 1467/42.

5011 Laucka Józef, pseudonim „Klin”.

^aKontakt prof. Jędrzejewskiego^a.

Redaktor litewskiego, katolickiego tygodnika „Amerika”, kierownik Litewskiej Centrali Informacyjnej.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. 524/43.

²¹ Kazis Grinius (1899—1965), syn prezydenta, oficer litewskiego Sztabu Generalnego, przed wojną attaché wojskowy Litwy w Berlinie, opuścił Niemcy po likwidacji placówek państw bałtyckich w związku z porozumieniem niemiecko-radzieckim z 1939, od 1941 na emigracji w Stanach Zjednoczonych, 1947—1951 wykładowca w Syracuse University w Nowym Jorku, od 1951 pracownik Głosu Ameryki w Waszyngtonie.

²² Włodzimierz Wynnyczenko (1880—1951), działacz Ukraińskiej Partii Rewolucyjnej.

²³ Nicefor Grigoriew (ur. 1883), publicysta i polityk ukraiński, minister szkolnictwa Ukraińskiej Rady Narodowej Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej.

²⁴ Arnold Margolin (ur. 1877), prawnik, dziennikarz, 1918 podsekretarz stanu ukraińskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 1919 członek delegacji ukraińskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu, 1920 poseł w Londynie

5012 Zielińska Janina, pseudonim „Janina”.
Nadana pismem L. 31 (Estz) z dnia 14 sierpnia 1941.
Zwolniona pismem L. dz. 95/42.

5013 Pelypenko Aleksy.
Zwolniony pismem L. dz. 847/42.

5014 Goldman Jakub.
„Kontakt prof. J[ędrzejewskiego]”.
Żyd gruziński, jeden z czołowych działaczy gruzińsko-socjalistycznych.
Zwolniony pismem L. 1467/42.

5015 Weintal Edward, pseudonim „Karpiński”.
Dziennikarz „Bulletin Foreign Correspondence”, kierownik placówki „Madame”.
Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. 524/43²⁵.

5017 Kazemberg Aleksander, pseudonim „Młody”.
Nieczynny.
Zwolniony raportem organizacyjnym za III kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5018 Szwerdszarf Samuel, pseudonim „Isak”.
Zna środowisko żydowskie, opracowuje prasę żydowską, jednak niedbale, celowo pomija informacje nieprzyjemne dla Żydów.
Zwolniony pismem L. dz. 847/42.

5019 Radziwiłł Władysław, pseudonim „Książę”.
Ur. 1901 w Brixen (Austria), ukończył gimnazjum w Zakopanem, egzamin dojrzałości w 1927 r. Absolwent wyższej szkoły handlowej w Antwerpii oraz wydziału ekonomicznego uniwersytetu w Lozannie. Odbił praktykę w Polish British Steamship Company w Gdyni, pracował w firmie Galicyjskie Towarzystwo Kopalń Naftowych „Galicja, S.A.”. W lipcu 1941 założył firmę eksportowo-importową „International Trading Co” w Nowym Jorku. Na skutek gospodarki wojennej firma została zlikwidowana. Obecnie pracuje jako robotnik w fabryce. Posiada dobre kontakty w Ameryce Północnej oraz w Brazylii.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I kwartał 1943, L. dz. 1487/43 z dnia 14 maja 1943.
Nieczynny.

5020 Rey Sidor, pseudonim „Pisarz”.
Lat około 35, zamieszkuje w Nowym Jorku, pochodzi z Małopolski. Jest radykalno-lewicowym dziennikarzem i słabym literatem. Pracuje w Common Council of American Unity w Nowym Jorku. Posiada doskonałą znajomość ruchu robotniczego w USA oraz kontakty w tym ruchu jako człowiek zaufany. Pisuje do tygodnika „Głos Ludowy” (komunistyczny).

²⁵ Edward Weintal (1901—1973), Amerykanin polskiego pochodzenia (naturalizowany w 1941) na stałe mieszkający w Waszyngtonie, 1928—1930 urzędnik Konsulatu Generalnego RP w Nowym Jorku, 1930—1935 ambasady w Waszyngtonie, 1935—1939 dyrektor Polskiego Biura Informacyjnego, 1939—1943 członek redakcji „Foreign Correspondence” w Waszyngtonie, 1944—1969 korespondent dyplomatyczny, szef korespondentów europejskich i członek zarządu „Newsweeka”, 1969—1973 doradca specjalny dyrektora United States Information Agency.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1943, L. dz. 141/44 z dnia 7 lutego 1944.

5021 *Rathaus Rudolf*, pseudonim „Eugenius”.

Ur. dnia 13 września 1900 r. Do szkół średnich uczęszczał w Tarnopolu, maturę zdał w gimnazjum polskim w Wiedniu. W połowie marca 1918 został pobrany do wojska austriackiego, służył w 15 pułku piechoty, koniec wojny zastał go w szkole oficerskiej we Wiedniu. Wobec próby zorganizowania zbiorowej ucieczki do Polski, został dnia 24 października aresztowany i jako P.V. figurował w kartotece władz wojskowych austriackich. Brał udział w obronie Lwowa na IV Odcinku (Krzyż odcinka nr 314). Zachorował dnia 23 listopada 1918 r. na czerwonkę, leczył się przez 10 miesięcy. Od 1-go października 1919 r. był przydzielony do 54 pułku piechoty i odkomenderowany do Dowództwa Dworca w Tarnopolu. Odkomenderowany do DOG Lwów, został zdemobilizowany dnia 15 listopada 1920 r. Wyjechał na studia do Wiednia na Wyższą Szkołę Handlową (dawna Eksportowa). Studia zakończył egzaminem fachowym w marcu 1923 r. Pracował w Wiedniu w czasie studiów w Pacie. Dnia 1 października został zakontraktowany jako urzędnik-referent handlowy do Konsulatu RP w Lipsku. W dniu 15 maja 1925 przeniesiony został do Poselstwa w Berlinie, jako referent prasowy. W październiku 1928 był przeniesiony do Pragi, jako sekretarz Konsulatu, w dniu 1 sierpnia 1931 jako wicekonsul do Chicago, w dniu 1 marca odwołany do centrali MSZ. Od 1 listopada 1934 do dnia 1 stycznia 1936 pełnił funkcje konsula w Liberii. Po odwołaniu z Liberii przeniesiony został dnia 1 października 1936 do Ministerstwa Przemysłu i Handlu. W dniu 1 września 1939 został zmobilizowany i przydzielony do Kierownictwa Zaopatrzenia Armii. Stąd otrzymał rozkaz zgłoszenia się w magazynach Armii na Solcu. Dnia 7 września magazyny zostały zbombardowane. Jedna z bomb trafiła w wartownię. Czterdzieści dwie osoby wraz z majorem WP Grzesikiem zginęły pod gruzami. Oddział został następnego dnia wycofany, przez Lublin, Zamość, Kowel, Brody, Zbaraż, Tarnopol, Zaleszczyki, Kutry i przeprowadzony na granicę rumuńską. Stąd dostał się do Starożyca, zbiegł straży rumuńskiej po dwóch dniach, dostał się do Czerniowiec, a stamtąd do Bukaresztu. Z Bukaresztu, gdzie zgłosił się do wojska, udał się do Paryża. Poddany został trzykrotnie badaniu lekarskiemu. Wobec przeciągającej się sprawy jego przydziału, prosił o prawo wyjazdu za granicę. Po otrzymaniu pozwolenia na wyjazd udał się do Włoch, próbując wy dostać swą córkę z Polski. Następnie wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie mając dawne stosunki i znajomości wiedział, że będzie mógł rozpocząć skuteczną pracę. Pracy społeczno-narodowej poświęca od chwili swego przyjazdu do Ameryki cały swój wysiłek.

Charakterystyka: Bardzo inteligentny i posiada niektóre dobre kontakty towarzyskie, jednakże „bujacz”, idący na efekty doraźne. Jest niewątpliwie zaangażowany w robocie politycznej Matuszewskiego²⁶.

²⁶ *Ignacy Matuszewski* (1891—1946), polityk, ekonomista, publicysta, 1917—1918 działacz w ruchu wojskowych Polaków w Rosji i członek Komendy Naczelnej POW na Ukrainie, 1918—1927 w WP (pułkownik dyplomowany), szef Oddziału II Sztabu Generalnego, 1924—1926 attaché wojskowy w Rzymie, 1926—1928 dyrektor departamentu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, 1928—1929 poseł w Budapeszcie, 1929—1931 kierownik Ministerstwa Skarbu, 1931—1936 redaktor „Gazety Polskiej”, po śmierci J. Piłsudskiego nie odgrywał większej roli politycznej, wrzesień—październik 1939 kierował ewakuacją zasobów złota Banku Polskiego, przewożąc je do Francji, od września 1941 przebywał w Nowym Jorku, gdzie później wybitny publicysta (drukował swe artykuły w prasie polskiej w Stanach Zjednoczonych, krytykował działalność polityczną rządu gen. W. Sikorskiego, a następnie S. Mikołajczyka), współorganizator i działacz Komitetu Narodowego Amerykanów Polskiego Pochodzenia i Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku.

Nieczynny.

Skreślony z ewidencji Centrali raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44. Pozostaje jako informator ideowy.

5022 Tarnowski Antoni, pseudonim „Tomasz”.

Podporucznik rezerwy kawalerii, urodzony dnia 8 lipca 1905 w Zakopanem, powiat Nowy Targ, województwo krakowskie. Dzieciństwo spędził w Zakopanem i tam uczęszczał do szkół średnich. Maturę zdał w 1924 r. Następny rok spędził studiując we Lwowie na uniwersytecie literaturę polską i filozofię. W 1925 r. przeniósł się na wydział prawa na Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Studiując prawo odbywał równocześnie dwuletni kurs prywatnej szkoły Nauk Politycznych pod kierownictwem prof. Stanisława Rostworowskiego. Egzamin magisterski zdał w 1929 r. Po zakończeniu studiów odbył przepisową służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Do rezerwy przeniesiony został w 1930 r. jako wachmistrz podchorąży z przydziałem do 1 pułku Szwoleżerów Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Z tym przydziałem został do wybuchu wojny. Nominację na podporucznika otrzymał z dniem 1 stycznia 1933. W 1930 r. pojechał na krótki pobyt do Anglii celem lepszego zapoznania się z językiem. Po powrocie do kraju w 1931 r. zaczął pracę zarobkową w firmie handlowej Polska Spółka Powiernicza w Warszawie. Tamże zatrudniony był do jesieni 1932. Bezpośrednio potem przeszedł na urzędnika kontraktowego MSZ i z dniem 1 stycznia 1933 przydzielony został do biura Komisarza Generalnego RP w Gdańsku jako referent prasowy i sekretarz osobisty pana komisarza generalnego. W Gdańsku przebywał rok, poczym przeniesiony został do Warszawy celem odbycia przepisowej praktyki w MSZ i zdania egzaminu dyplomatycznego. Egzamin ten zdał w 1934 r. W 1935 r. przydzielony został czasowo do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Departament Morski, celem odbycia praktyki w sprawach morskich. Z dniem 1 lutego 1936 przydzielony został do Konsulatu RP w Amsterdamie, podniesionego później do Konsulatu Generalnego RP, jako attaché konsularny. Tytuł wicekonsula otrzymał w 1939 r. W Amsterdamie pozostał do sierpnia 1939, przeniesiony z dniem 1 września 1939 do Ambasady RP w Waszyngtonie, z tytułem drugiego sekretarza ambasady. Z dniem 15 grudnia 1939 z powodów mu nie znanych zwolniony został telegraficznie, w dziesięć dni przed terminem, ze służby, które to zwolnienie zostało później zamienione na stan urlopu bezterminowego pismem MSZ. Od 1 stycznia 1940 do maja 1940 pracował zarobkowo w firmie brokerskiej Calvin Bullock w Nowym Jorku. Od maja 1940 pracuje ideowo, pisując artykuły, wygłaszając odczyty, itd.

Charakterystyka: Znacznie mniej inteligentny od „Eugeniusza”, jest jego echem. Nieczynny.

Skreślony z ewidencji Centralnej raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44. Pozostaje nadal jako informator ideowy.

5023 Dr Gawlik Aleksander, pseudonim „Hopkins”.

Zamieszkały 33-15 80th Street, Jackson Heights, New York. Urodził się 16 grudnia 1898 w Tarnowie. Po zdaniu matury gimnazjalnej w Tarnowie, wzięty do wojska austriackiego, od końca 1916 roku do listopada 1918, po czym Wojsko Polskie, od 15 marca 1921. Następnie ukończył: 1) Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, ze stopniem doktora prawa; 2) Wyższą Szkołę Nauk Politycznych przy Uniwersytecie Jagiellońskim; 3) Akademię Handlową w Krakowie. Praca zawodowa — Polski Bank Gwarancyjny w Krakowie, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Warszawa, od września 1923 Poczta Kasa Oszczędności Warszawa, skąd

jako dyrektor PKO delegowany do Banku PKO, od 10 lat w Ameryce, początkowo jako przedstawiciel PKO, następnie dyrektor nowojorskiego oddziału Banku PKO. Praca społeczna — Liga Morska i Rzeczna Warszawa, członek Rady Naczelnej, Związku Oficerów Rezerwy Warszawa. Ostatnio tam Prezes Sądu Koleżeńskiego Okręgu Warszawskiego. Obecnie prezes Koła nowojorskiego ZOR. Odznaczenia: Krzyż Walecznych, Złoty Krzyż Zasługi itp. Poza językiem polskim włada biegle językiem angielskim, dobrze językiem niemieckim. Może porozumieć się językiem rosyjskim, ruskim, czeskim i francuskim. „Hopkins” jest od 10-ciu lat w Ameryce i zna doskonale stosunki i język. Posiada dużo znajomości, co umożliwia mu wszędzie łatwy dostęp oraz wykonywanie zleconych zadań. W ciągu lutego i marca „Hopkins” przy pomocy „Nortona” opracował kilka zagadnień KW dobrze i wyczerpująco.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44 z powodu nieproduktywności.

5024 Ronald Alfred, pseudonim „Norton”.

Zamieszkały 2075 Wallace Avenue, Bronx, New York. Urodził się 27 stycznia 1900 r. w Łodzi, gdzie ukończył szkołę handlową. Po przyjeździe do USA w roku 1915 uczęszczał na kursy w City College of New York. Pracował w 1919 r. w Public National Bank, New York, od 1920 do 1939 w Gdynia America Line, od marca 1939 prokurent Banku PKO. Obywatel amerykański, żonaty, 2 dzieci, syn obecnie ochotnik w wojsku amerykańskim — *air corps*. Włada językami: polski, angielski, rosyjski, francuski i niemiecki.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1943, L. dz. 141/44 z dnia 7 lutego 1944.

5051 Rudziński Marian, pseudonim „Iberal”.

Inżynier chemik. Pracował w centralnej agenturze Wydziału IIB, Oddziału II jako student. Po ukończeniu Politechniki został przyjęty jako inżynier chemik do Samodzielnego Referatu Technicznego Oddziału II, gdzie pracował od 1935 do 1939 r. Pracuje w fabryce dla „defence” w Detroit, Michigan.

Nieczynny.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5052 Mitrowicz Milan, pseudonim „Josef”.

Z pochodzenia Serb. Pracuje w fabryce Forda w Detroit, jako kierownik działu. Interesuje się przejawami ruchu słowiańskiego. Robi wrażenie amatora detektywa. Dobry materiał informacyjny z terenu tzw. Bałkanów „detroitkich” Szczególniej interesuje się Macedończykami, do których pała nienawiścią.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I kwartał 1943, L. dz. 1487/43 z dnia 14 maja 1943.

5053 Delinikajtis vel Delini Stefan.

Litwin z pochodzenia, służył w Wojsku Polskim jako plutonowy kawalerii. Obecnie zbiera ogłoszenia do pism i dzienników. Inteligentny, sprytny, nałogowy alkoholik. Posiada duże kontakty wśród Słowian w Pittsburghu.

Zwolniony pismem L. dz. 258/42. Zginął na skutek zatrucia gazem.

5054 Kłosowicz Franciszek, pseudonim „Zygo”.

Urodzony w Krośnie, lat 49. W Stanach Zjednoczonych przebywa od kilkunastu lat. Robotnik fabryczny, następnie subiekt sklepowy. Członek Sokolstwa pol-

skiego, sekretarz tej organizacji przez 16 lat. Ostatnio zajęty w charakterze gospodarza baru w Klubie Towarzystwa Promienistych. Posiada duże kontakty, bardzo lubiany, mało inteligentny, ale obrotny. Niepohamowany charakter, lubi pić. Może operować na odcinkach słowiańskim, ukraińskim, słowackim, litewskim, chorwackim, karpato-ruskim i polskim — jako pretekst, zorganizowanie federacji słowiańskiej w Pittsburgu.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. dz. 524/43. Powód: rozpił się i ma prawdopodobnie kontakty w F[ederal] B[ureau of] I[nvestigation] Przeniósł się do Erie.

5055 Gorcak J. Frank, pseudonim „Ban”.

Słowak urodzony w Ameryce. Pracuje jako agent ubezpieczeniowy w jednym z towarzystw w Pittsburgu. Jest często w rozjazdach na terenie Pensylwanii. Posiada kontakty ze Słowakami. Pracuje poza tym nieoficjalnie dla tygodnika słowackiego w Cleveland. Kontaktował się z Doschenem, którego jednak uważa za nazistę. Inteligentny, pracowity, obrotny. Przychylnie ustosunkowany do Polaków.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z 11 sierpnia 1943.

5056 Pronowicz Walter, pseudonim „Walter”.

Ksiądz Kościoła Narodowego w Cleveland. Przedtem proboszcz Kościoła Narodowego w Pittsburgu. Zna dobrze język litewski i utrzymuje liczne kontakty z Litwinami. Charakter nierówny, lubi rozrywki i zabawy. Sytuowany materialnie słabo. Przeniesie się prawdopodobnie do Chicago.

Przekazany placówce „Mackay” do wykorzystania.

Chwilowo nieczynny.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I kwartał, L. dz. 1487/43 z dnia 14 maja 1943.

5057 Minerich Anthony, pseudonim „Tony”.

Redaktor chorwackiego „Narodnie Głosnika” w Pittsburgu. Minerich ma opinię komunizującego. Umysł żywy, orientuje się dobrze w sprawach Słowian południowych, łącznie z Czechami. Kontakt oparty na nienawiści do Niemiec. Wy nagrodzenia nie bierze.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5058 Konusz Józef, pseudonim „Joe”.

Słowak, tłumacz sądowy, znający przynajmniej teoretycznie niemal wszystkie języki słowiańskie. Przyjaciel Polski, do której odnosi się z entuzjazmem. Posiada znajomości wśród wszystkich prawie grup słowiańskich. Chętnie dostarcza materiałów dotyczących organizacji, wydawnictw wszelkiego rodzaju itp. Pisuje artykuły o sprawach słowiańskich i bierze udział w narodowym ruchu słowackim.

Dostarcza wiadomości w sprawach słowackich i wewnętrznych z rejonu Pittsburga.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5060 Pawlak W., pseudonim „Lawa”.

Korespondent pittsburski „Dziennika dla Wszystkich”. Otrzymuje zwroty kosztów przejazdu, opracowuje drobne zagadnienia i obserwacje.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5151 Kotkowski Gustaw, pseudonim „Myszkowski”.

Urodzony w 1911 w Polsce. W 1940 r. wysłany przez Ministerstwo Informacji do USA skąd wyjeżdża do Rio, gdzie pracuje propagandowo. W drugiej połowie 1941 pracuje dla Wydziału Informacji przy Ambasadzie Angielskiej w Buenos Aires. Pokrywką dla pracy wywiadowczej jest charakter dziennikarza, korespondenta prasy Stanów Zjednoczonych. Ma dostęp do kół pronazistowskich i profaszystowskich w Buenos Aires. Jest trochę tchórzliwy, na ogół jednak pewny i zaufany.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. dz. 524/43. Powód: nieproduktywność, nie dostarczał w okresie sprawozdawczym żadnych wiadomości.

Pismem Centrali L. dz. 146/KW/43 z dnia 15 października 1943 otrzymano następujące dane personalne Kotkowskiego:

„W ewidencji Konsulatu Generalnego RP w Londynie figuruje Kotkowski Gustaw, urodzony 14 lutego 1911 w Miłoszowicach, syn Stanisława i Róży, obywatel polski, kawaler, przebywał w Londynie w latach 1936—1938. Kotkowski Gustaw przybył do Londynu w październiku 1936 r. na studia eksportowo-importowe oraz języka angielskiego. Następnie pozorował, że pracuje dla firm polskich, a mianowicie: 1) „Overseas” — Eksport Warszawa, 2) „Dykta” — Warszawa i 3) „Giesche” — Katowice. Do Polski pisał, że jest przedstawicielem firmy angielskiej „Lewis Peat Kohen Ltd.” W końcu okazało się, że Kotkowski usiłował pracować na własny rachunek. Z powodu zaciągnięcia pożyczek w różnych firmach angielskich, których nie miał z czego zwrócić oraz zaciągnięcia pożyczki w Konsulacie Generalnym RP w lipcu 1938 został repatriowany do Polski. Równocześnie na terenie Londynu Kotkowskiego poszukiwała firma Herse Bogusław w Warszawie za pobrane przez tegoż pieniądze”.

5152 Dr Ciechanow Roman Czesław, pseudonim „Korsarz”.

Bardzo dobrze zorientowany w miejscowej sytuacji w Chile i w Argentynie. Urodzony w 1900 r. w Warszawie. Ukończył Wydział Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego w 1924 r., dalsze studia we Francji i USA. Od 1929 kariera adwokacka w Warszawie. Był poza tym urzędnikiem państwowego urzędu turystyczno-propagandowego. Włada biegle językami: hiszpańskim, francuskim, niemieckim, angielskim i rosyjskim. Przed wojną był kierownikiem konsulatu urugwajskiego oraz radcą prawnym poselstwa hiszpańskiego w Warszawie. U „Steffella”²⁷ pracuje od listopada 1941 r. Początkujący, wymaga kierownictwa, jest chętny i ofiarny w pracy.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. dz. 524/43. Powód: wyczerpanie wszystkich swoich możliwości. Wykończył się całkowicie i nie jest już zdolny do żadnej poważnej pracy²⁸.

5153 Szulc Jan, pseudonim „Jankowski”.

Urodzony w 1909 r. w Warszawie, wyznania ewangelickiego. Ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego w 1931 r. Włada językiem: francuskim,

²⁷ Płk Stefan Fabiszewski, kierownik placówki „Salvador” w Buenos Aires.

²⁸ Roman Czesław Ciechanow, 1926 uzyskał doktorat prawa w Sorbonie, 1928 ukończył wydział nauk społecznych i ekonomicznych Uniwersytetu Columbia w Nowym Jorku (studiował Amerykę Łacińską), później działacz emigracyjny, radca prawny kilku państw południowoamerykańskich i poselstwa hiszpańskiego w Warszawie.

niemieckim, portugalskim i słabo angielskim. Były urzędnik Wydziału Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Pracował u mjra Kuniczaka²⁹ w Bukareszcie 1939/1940. Kierownik placówki „Sabanilla” w Rio de Janeiro.

5154 Stanisławski Wiktor, pseudonim „Rolski”.

Urodzony w 1905 r. w Ostrowie Wielkopolskim. Studia prawnicze oraz migracyjno-kolonialne. W Polsce był radcą Prezydium Rady Ministrów, wydawca i redaktor pism zawodowych. Na emigracji administruje „Kurierem” w Bukareszcie, prowadzi dział chilijski w „Kurierze Argentyńskim” i pisuje do prasy londyńskiej i amerykańskiej. Kierownik placówki „Sinalca” w Santiago de Chile. Placówka „Sinalca” zliwidowana. Agent 5154 pozostaje w charakterze informatora dorywczego. Raport organizacyjny za IV kwartał 1943³⁰.

5155 Roman Tadeusz, pseudonim „Widoń”.

Urodzony 28 listopada 1897 r. w miejscowości Widoń, powiat Włocławek, syn Adolfa i Haliny z Pruskich. Żonaty z Ewą z Szumanów, ma dwóch synów. Wyznanie rzymsko-katolickie. Świadcstwo dojrzałości z 1915 r. W Polskiej Organizacji Wojskowej był komendantem Obwodu Gostyńskiego, potem Obwodu w Brześciu Kujawskim i wreszcie Rypińskiego. Podporucznik w 1919 r. (7 pułk piechoty Legionów), dwukrotnie ranny. Adiutant 14 pułku artylerii polowej na froncie w 1920 r. Dowódca baterii 1 Pułku artylerii garnizonowej. Dwukrotny Krzyż Walecznych, Krzyż Zasługi. W latach 1923—1925 studiuje w Wojskowym Instytucie Geograficznym. Awansowany na kapitana — Dział personalny 131/1 oraz urlopowany na własną prośbę 1 lutego 1927 r. Wyjeżdża do Ameryki Południowej: do Boliwii, Argentyny i Urugwaju, gdzie w latach 1928—1931 pracuje jako topograf Kolei Rządowych. Za zgodą i aprobatą posła RP³¹ przyjmuje obywatelstwo argentyńskie. Pracuje jako urzędnik w Banku Polskim PKO w Buenos Aires 1931—1934. Od 1936 do 1940 r. — urzędnik kontraktowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych na stanowisku wicekonsula w Posadas (Misiones, Argentyna). Od 1940 r. do obecnej chwili pracował prywatnie w prowincji Jujuy, jako miernik i kartograf.

²⁹ Stanisław Bronisław Kuniczak (1900—1974), oficer polski, członek POW 1916—1918 w Legionach, internowany w Huszt, wcielony do wojska austriackiego i wysłany na front włoski, od 1918 w WP (do 1933 służy w jednostkach artyleryjskich w randze porucznika, od 1931 kapitana), 1933—1935 słuchacz Wyższej Szkoły Wojennej, 1935 — wrzesień 1939 szef ekspozytury Oddziału II Sztabu Głównego w Katowicach, w trakcie kampanii wrześniowej w sztabie armii „Kraków”, po walkach wrześniowych przez Rumunię i Francję (luty — czerwiec 1940 w armii francuskiej, major dypl. od 3 maja 1940) dotarł do Wielkiej Brytanii, gdzie od lipca 1940 do grudnia 1943 pracował w Oddziale II, a potem w Oddziale VI Sztabu Naczelnego Wodza w Londynie, następnie od grudnia 1943 do maja 1944 wykładawca w Wyższej Szkole Wojskowej w Szkocji (ppłk dypl. z 1 marca 1944), maj 1944 — luty 1945 szef Oddziału Operacyjnego Dowództwa I Korpusu, po demobilizacji 1946 osiadł w Londynie, gdzie zmarł (1964 mianowany płk dypl. i 1972 gen. brygady).

³⁰ Wiktor Stanisławski (ur. 1905), radca w Prezydium Rady Ministrów w Warszawie do 1 września 1939, potem do lutego 1940 pracownik Komitetu Opieki nad Uchodźcami w Bukareszcie, następnie do czerwca 1940 ochotnik w armii polskiej we Francji, czerwiec 1941 — luty 1943 kierownik Komitetu Pomocy w Lizbonie, sekretarz posła RP w Santiago de Chile, później do sierpnia 1945 kierownik Placówki Ministerstwa Informacji i Dokumentacji rządu RP w Meksyku z tytułem attaché prasowego Poselstwa RP w Meksyku, współzałożyciel i współpracownik „Agencia Mexicana de Informaciones, Ami” w Meksyku, dziennikarz i publicysta.

³¹ Władysław Mazurkiewicz, poseł w Buenos Aires 1922—1936.

Agent 5155 włada doskonale językiem hiszpańskim. Został on uplasowany w Montevideo z zadaniem specjalnym obserwacji działalności Poselstwa Sowieckiego³².

5156 Garliński Tadeusz, pseudonim „Sonda”.

Świadomy informator ideowy, zamieszkały w La Paz, Boliwia. Zajmował w Polsce stanowisko podprokuratora, z nieznanых przyczyn opuścił Polskę 7 lat temu. Ożenił się z Boliwijką z wpływowych sfer. Zajmuje się handlem na wielką skalę, głównie dostawami dla instytucji państwowych i wojska boliwijskiego. W związku z tym często podróżuje do krajów Południowej Ameryki. Posiada dobre znajomości i stosunki w sferach rządowych Boliwii. Zgłosił się na bezinteresownego współpracownika z zachowaniem daleko idącej konspiracji.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I kwartał 1943, L. dz. 1487/43 z dnia 14 maja 1943.

5157 Makowski Józef, pseudonim „Legun”.

Kierownik podplacówki „Sambretette”. Konsul honorowy RP³³. Jest inspektorem banku oraz agentem ubezpieczeniowym tegoż banku. Przebywa w Urugwaju od 14 lat, ożeniony z Urugwajką, córką byłego senatora. Posiada dobre i rozległe stosunki towarzyskie. Jest trochę leniwy i bez zbytniego entuzjazmu do obecnych spraw polskich na skutek czego oficjalnie zwalczany przez obecnego *charge d'affaires* w Montevideo pana Rozwadowskiego³⁴. Posiada kontakt z miejscową placówką wywiadu angielskiego.

Podplacówka „Sambretette” zlikwidowana. Agent 5157 pozostaje w charakterze informatora dorywczego. Raport organizacyjny za IV kwartał 1943.

5159 Skupień Antoni, pseudonim „Kolonista”.

Lat około 40, obywatel polski, przebywa od 36 lat w Misiones (Argentyna). Od około 10 lat jest redaktorem i wydawcą dwutygodnika „Osadnik”, wychodzącego w Posades (Misiones). Samouk, typ bezwzględnie ideowy, gorący patriota, który walczy o sprawę polską na terenie Misiones. „Kolonista” dostarczył już ciekawych i pożytecznych informacji ze swego terenu wykorzystanych dla Anglików. Agent płatny o podłożu ideowym.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943.

5160 Krotoszyński Ludwik, pseudonim „Łodzianin”.

Urodzony dnia 9 czerwca 1909 r. w Łodzi. W 1925 r. ukończył tamże gimnazjum humanistyczne im. ks. Ignacego Skorupki, uzyskując świadectwo dojrzałości. W latach 1934/35 odbył czynną służbę wojskową w 34 pułku piechoty (dyw. kurs. podchorążych rezerwy) i 22 pułk piechoty. 15 czerwca 1936 r. ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego z tytułem magistra praw. W grudniu 1938 r. ożenił się. W chwili wybuchu wojny znajdował się wraz z żoną w Paryżu. W dniu 1

³² Do karty ewidencyjnej dołączona nie datowana notatka: „Dane osobiste Tadeusza Romana” o tej samej treści, oprócz ostatniego akapitu. W rogu odręczny znak kancelaryjny: „Załącznik do L[iczb]y dz[iennika] 150/ [19]44”.

³³ Józef Makowski, konsul honorowy RP w Montevideo do października 1946.

³⁴ Konstanty Rozwadowski (ur. 1875), dyplomata, 1919—1924 urzędnik Departamentu Polityczno-Ekonomicznego MSZ w Warszawie, 1924—1928 poseł w Kopenhadze, 1928—1934 w Sztokholmie, od 1 czerwca 1942 *chargé d'affaires* w Montevideo.

września 1939 r. zgłosił się jako ochotnik w wydziale wojskowym Konsulatu RP w Paryżu. W dniu 25 września tegoż roku wyjechał wraz z 60 oficerami i podchorążymi do obozu Coetquidan. W rozkazie organizacyjnym 4 pułku piechoty zamieszczony był jego przydział do tego pułku. W czerwcu 1940 pułk wraz z całą II dywizją znajdował się na froncie przy granicy szwajcarskiej. W dniu 19 czerwca tegoż roku dywizja przekroczyła granicę szwajcarską i została internowana. W końcu sierpnia 1940 r. udało mu się uciec z obozu internowania i przedostać do Francji nieokupowanej. Dnia 31 sierpnia 1940 r. został zdemobilizowany przez Komisję demobilizacyjną. W listopadzie pragnął przedostać się do Anglii i w tym celu uzyskał paszport litewski w konsulacie w Marsylii, ponieważ obywateli polskich nie wypuszczano z Francji. W tym czasie została wykryta sprawa paszportów litewskich przez policję francuską i wywiad niemiecki. Został aresztowany wraz z kilkoma innymi, którzy nie zdążyli wcześniej wyjechać. Po trzech miesiącach aresztu prewencyjnego został zwolniony w dniu sprawy. W maju został zatrzymany celem przesłania go do obozu dla politycznych w Sedfront pod Tulużą. Dzięki usilnym staraniom udało mu się wydostać stamtąd. W rezultacie tych wszystkich przeżyć podupadł mocno na zdrowiu i dzięki temu udało mu się, po uznaniu przez francuską komisję wojskowo-lekarską za niezdolnego do służby wojskowej, uzyskać wizę wyjazdową z Francji. We wrześniu 1941 r. wyjechał wraz z żoną przez Hiszpanię do Paragwaju, gdzie przebywa obecnie.

Krotoszyński pochodzi z rodziny przemysłowców łódzkich. Ma stopień sierżanta-podchorążego. Włada biegle francuskim, niemieckim i hiszpańskim. Posiada dobre stosunki w sferach rządowych i dyplomatycznych w Paragwaju.

Krotoszyński interesowali się Amerykanie oraz Paciorkowski i Gołędzinowski, chcąc go wciągnąć do swojej sieci. Poselstwo w Buenos Aires przydzieliło Krotoszyńskiego w charakterze płatnego sekretarza do Konsulatu honorowego RP w Paragwaju. Krotoszyński otrzymał zadanie przedstawiania meldunków KW i sprawozdań ogólnych ze swego terenu.

Podplacówka „San Feli” zlikwidowana. Agent 5160 pozostawiony w charakterze dorywczego informatora. Raport organizacyjny za IV kwartał 1943.

5161 Gratti Miguel, pseudonim „Carrasco Carlos”.

Urugwajczyk, lat 34, wyznania rzymsko-katolickiego, ma wykształcenie akademickie, z zawodu dziennikarz i urzędnik bankowy, czołowy czynny członek partii Herrerystów. Inteligentny, zdolny, prawdomówny, wiarygodny i obiektywny. Zna doskonale całokształt zakulisowych spraw w partii Herrerystów. Osobiście jest zwolennikiem i wielbicielem dra Loui Alberto Herrera, szefa partii. Dostarcza informacji świadomie, ale bez przekonania. Pracuje dla pieniędzy. Posiada jednak nastawienie proaliantkie. O zdobyciu Carrasco dla siebie starają się Tomasz³⁵ i Sta-

³⁵ Prawdopodobnie Wiesław Edward Bończa-Tomaszewski (ur. 1903) dziennikarz, publicysta, 1917—1918 członek POW, 1918—1925 ochotnik w WP (1919 uczestnik obrony Lwowa, 1920 powstania śląskiego), od 1925 współpracownik „Expresu Porannego” i „Polski Zbrojnej”, 1927 korespondent wojenny w Meksyku i w Nikaragui, następnie współpracownik Państwowego Urzędu Emigracyjnego (między innymi badał warunki emigracji polskiej w Ameryce Środkowej i na Wyspach Hawajskich), 1929—1930 redaktor „Głosu Polskiego” we Francji, zastępca komendanta Związku Strzeleckiego na Francję, Belgię i Holandię, 1931 szef wydziału propagandy i prasy w Komendzie Głównej Związku Strzeleckiego, 1932—1939 attaché prasowy Konsulatu Generalnego Peru w Warszawie, od 1933 redaktor naczelny „Jutra Pracy” i kierownik wydziału prasowego w Instytucie Oświecenia Publicznego, od 1939 na emigracji, od 1941 attaché prasowy Poselstwa RP w Rio de Janeiro (?), przedstawiciel Ministerstwa Informacji i Dokumentacji rządu londyńskiego (?).

niślawscy³⁶ i dlatego nie wiem, jak długo uda się utrzymać go przy nas. Dostarczone przez Carrasco informacje, szczególnie dotyczące ruchu i kulis partii Herreystów, są bardzo cenione przez Tomasza w Montevideo i jak dotychczas, wszystkie były źródłowe i prawdziwe.

Carrasco posiada możliwości ujawniania wpływów, penetracji i infiltracji Osi w Urugwaju i w tym też kierunku nastawiam go obecnie.

5170 Poznański Józef pseudonim „Elec”.

Obywatel polski, major rezerwy WP. Przed wojną był urzędnikiem w Ministerstwie Komunikacji. Do Chile przyjechał przez Rumunię, Palestynę i Afrykę Południową. Ożeniony z córką emigranta polskiego w Chile. Mieszka obecnie u teścia w Temuco (centrum emigracji niemieckiej). Żona Poznańskiego jest spokrewniona z wieloma nazistami, z którymi utrzymuje bliskie stosunki. Teść Poznańskiego jest właścicielem kawiarni, w której Poznański obecnie jest administratorem. Gośćmi kawiarni są przeważnie Niemcy. Poznański otrzymał zadania KW.

Zwolniony raportem organizacyjnym za II kwartał 1943, L. dz. 2133/43 z dnia 11 sierpnia 1943³⁷.

5171 Wolf Joachim, pseudonim „Sokół”.

Lekarz medycyny, wyznania mojżeszowego, pochodzi z Polski, obecnie posiada obywatelstwo chilijskie. Jeździ jako lekarz okrętowy na statkach linii „Martina Chilena”. Odbywa rejsy via Peru do Ekwadoru.

Notatka: raport organizacyjny, L. dz. 524/43 z 3 lutego 1943; pracuje słabo — będzie prawdopodobnie zwolniony.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I kwartał 1943, L. dz. 1487/43 z dnia 14 maja 1943.

5185 Unikowski Max Mordka, pseudonim „Makowski”.

Obywatel polski, lat około 45, wyznania mojżeszowego, przed wojną mieszkał w Belgii, gdzie prowadził przedsiębiorstwo reklamowe i zajmował się handlem. W tym czasie był też na usługach wywiadu belgijskiego. W czasie obecnej wojny organizował na terenie Belgii legion żydowski dla walki z Niemcami. W Brazylii, dokąd przybył w 1940 r., utrzymuje się z transakcji walutami i kruszcami na czarnej giełdzie w Rio. Posiada duże stosunki w kołach żydowskich i niemieckich. Jest używany do rozpracowania nielegalnych transakcji obywateli i agentów Osi. Dostarcza wiadomości z odcinka żydowskiego i obserwuje agentury niemieckie. Kierownik placówki podejrzewa go, że jest na usługach wywiadów alianckich. Człowiek bez skrupułów i jakiegokolwiek ideologii.

5186 Glicensztajn Mieczysław, pseudonim „Berger”.

Obywatel polski, lat około 30. Ukończył w Polsce wydział prawa, do Brazylii przyjechał krótko przed wojną. Jest portierem nocnym w hotelu „Gloria” w Rio de Janeiro, jednym z dwu największych hoteli. Dostarcza wiadomości o gościach hotelowych, ich kontaktach, korespondencji oraz podaje informacje uzyskane od policji prowadzącej inwigilację niektórych przyjezdnych. Pracował rzekomo bezinteresownie dla wywiadu USA w czasie konferencji panamerykań-

³⁶ Wiktor Stanisławski (5154).

³⁷ Józef Hieronim Poznański, 1957 awansowany na podpułkownika Korpusu Oficerów Kawalerii na emigracji.

skiej i oddał poważne usługi³⁸. Wiadomościami jego interesują się bardzo Anglicy. Agent jest poza tym łącznikiem do agenta 5187.

5187 Krupiczka Alberto (Wojciech), pseudonim „Pas”.

Obywatel czeski, portier nocny w hotelu „Copacabana Palace”. Dostarcza wiadomości o gościach hotelowych, ich kontaktach i otrzymywanej korespondencji. Agent specjalnie ceniony przez placówkę angielską.

5188 Ryder Kazimierz, pseudonim „Bolesław III”.

Obywatel polski, około 25 lat, podporucznik rezerwy (kategoria D), inspektor szybownictwa i spadochroniarstwa. Odbył kampanię wrześniową, był w wojsku we Francji. Pełnomocnik Naczelnego Wodza do spraw rekrutacyjnych, płk Malinowski³⁹ uzyskał zgodę Sztabu NW na pozostawienie go w Brazylii. Od roku pracuje on w wydziale wyszkolenia Ministerstwa Lotnictwa, opracowując zasady przeszkolenia spadochronowego w armii brazylijskiej. Współpracuje bezinteresownie z brazylijskim wywiadem wojskowym, podejmując się obserwacji oficerów lotnictwa Brazylii. Dla placówki pracuje bezinteresownie, nie przyjmując nawet zwrotu wydatków. Materialnie stoi bardzo dobrze, zarabiając poza poborami w Ministerstwie Lotnictwa jeszcze około dwa do trzech tysięcy milreisów pracami w zakresie wyrobu i naprawy przyrządów precyzyjnych. Dostarcza wiadomości o lotnictwie brazylijskim i sytuacji w wojsku brazylijskim. Informacje dostarczane placówce wywiadu angielskiego.

5189 Rajchert-Chołoniewski Armand, pseudonim „Grodzki”.

Obywatel polski, lat 33, były sędzia grodzki w Gdyni, był w wojsku we Francji, zwolniony na skutek stanu zdrowia. W Brazylii jest od półtora roku, obecnie jest kierownikiem domu polskiego Niteroi. Dostarcza wiadomości o charakterze kontrwywiadowczym i prowadzi obserwację ochotników do Wojska Polskiego.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i III kwartał 1944, L. dz. 780/44, z powodu przerwania akcji rekrutacyjnej i wynikającej niepożyteczności.

5198 Radomski Włodzimierz, pseudonim „Lwowski”.

Lat 38, urodzony w Piotrkowie, wyznania rzymsko-katolickiego, do szkoły uczęszczał w Połtawie, egzamin maturalny w Łodzi, służbę wojskową odbył w 28 pułku piechoty i 25 pułku piechoty. Pracował jako nauczyciel w Zduńskiej Woli, do Brazylii wyjechał w 1930 roku jako instruktor oświatowy. W czasie pobytu w Brazylii był ponadto kierownikiem kolegium im. Henryka Sienkiewicza w Curitibie, redaktorem czasopisma nauczycielskiego „Nasza Szkoła” i od 1 sierpnia 1939 r. zastępcą referenta oświatowego w Konsulacie RP w Curitibie, po czym wraz z żoną (Polką urodzoną w Curitibie) wyjechał do Polski. Po wybuchu wojny w drodze do swego pułku dostał się w ręce niemieckie, został jednak po kilku dniach zwolniony jako jeszcze nie zmobilizowany. W listopadzie 1939 r. na podstawie posiadanej wizy powrotnej do Brazylii udało mu się opuścić teren okupowany i wraz z żoną i synem wyjechał przez Marsylię do Brazylii, dokąd przybył w grudniu 1939 r. Jest sekretarzem Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny z Pol-

³⁸ Trzecia narada ministrów spraw zagranicznych państw amerykańskich w Rio de Janeiro 15—18 stycznia 1942 r. w sprawie zerwania stosunków dyplomatycznych i wypowiedzenia wojny państwu Osi przez kraje Ameryki Łacińskiej.

³⁹ Ppłk Julian Malinowski, zastępca attaché wojskowego przy Poselstwie RP w Rio de Janeiro od maja 1941 do sierpnia 1944.

ski w Curitibie. Posiada doskonałą znajomość całego południa Brazylii, włada biegle portugalskim i rosyjskim. Przez żonę ma dużo kontaktów w kołach brazylijskich. Dzięki pracy w Komitecie, prowadzonym praktycznie przez księży polskich, ma dostęp do wiadomości ze środowiska dosyć licznego, polskiego duchowieństwa, dobrze zorientowanego w sytuacji w terenie. Poza tym otrzymał zadanie zainteresować się skupiskami ukraińskimi i niemieckimi, położonym bar-dziej na południe Curitiby.

Kierownik placówki określa pierwsze meldunki agenta jako dobre.

5251 Orzelski Władysław, pseudonim „Orzeł”.

Obywatel polski od wielu lat zamieszkały w Stanach Zjednoczonych. Z za-wodu dziennikarz i obecnie referent prasowy sekcji polskiej Kongresu Wszech-słowiańskiego i Instytutu Polsko-Czeskiego. Dobrze obeznany z chicagowskimi stosunkami i ludźmi. Cieszy się opinią uczciwego człowieka. Nadaje się dosko-nale do wykonywania drobnych zadań wywiadowczych, rozmów z mniej ważny-mi osobistościami i bywania na zabawach i zebraniach organizacji dla nawią-zywania kontaktów. Jest używany specjalnie do słowiańskich grup narodowości-owych. Agent płatny.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1943, L. dz. 141/44 z dnia 7 lutego 1944.

5252 Skłodowski Włodzimierz, pseudonim „Paulus”.

Obywatel polski, profesor Uniwersytetu de Paul w Chicago, urzędnik Mini-sterstwa Oświaty w Londynie. Opracowuje sprawy kleru i zakonów oraz odcinek Polonii. Mieszka od szeregu lat w Chicago.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44, z powodu nieproduktywności.

5253 Nahurski Franciszek, pseudonim „Góra”.

Zamieszkały w Saint Paul, Minneapolis z zawodu adwokat, obywatel amery-kański. Najczynniejszy działacz społeczny Polonii w Minneapolis, rodzice rodem z Sambora (Małopolska Wschodnia). Prezes Stowarzyszenia Słowian w Saint Paul Posiada poważne kontakty w grupie ukraińskiej, zwłaszcza z profesorem Granow-skim (wybitnym działaczem ukraińskim) i jego asystentem Mikoło Hajdykiem. Podjął się świadomie obserwacji tamtejszej grupy ukraińskiej, a zwłaszcza dzia-łalności Granowskiego.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1943, L. dz. 141/44 z dnia 7 lutego 1944 — powołany do wojska amerykańskiego.

5254 Namowicz Henryk, pseudonim „Milan”.

Kontakty w środowiskach litewskich i tłumaczenie prasy litewskiej. Oby-watel amerykański, pochodzenia polskiego, wychowany na Litwie. Włada biegle językiem litewskim. Bardzo czynny.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. dz. 524/43 z 3 lu-tego 1943. Powód — pobrany do wojska amerykańskiego.

5255 Pieza Stanley, pseudonim „Medium”.

Informator w grupie litewskiej.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1943, L. dz. 141/44 z dnia 7 lutego 1944.

5257 Hetman W., pseudonim „Robotnik”.

Obywatel amerykański, prezes sekcji polskiej Komitetu Wszechrówniańskiego. Czynny i chętny pracownik.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44 - z powodu nieproduktywności.

5258 Kattelbach Halina, pseudonim „Fala”.

Z domu Majewska, obywatelka amerykańska. Pracuje na stacji radiowej WGES w Chicago.

Zwolniła się ze stacji radiowej i pracuje obecnie PIC w Chicago.

Zwolniona raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44 z powodu nieproduktywności.

5260 Pułaski Stanisław, pseudonim „Obróńca”.

Obywatel amerykański, adwokat. Kandydat na stanowisko Probation Judge z ramienia partii amerykańskiej. Gorący patriota polski, posiada kontakty wśród Ukraińców. Dyrektor Zjednoczenia Polsko-Rzymsko-Katolickiego. Bardzo czynny i chętny pracownik.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44 z powodu nieproduktywności.

5261 Kudelka Jan, pseudonim „Patron”.

Obywatel amerykański, wielki patriota, stary członek Polskiej Partii Socjalistycznej, zamieszkały od wielu lat w Stanach. Wybitny działacz wśród polskich organizacji robotniczych, członek zarządu Polsko-Amerykańskiej Rady Robotniczej. Podjął się obserwacji komunistów polskich i Międzynarodowego Związku Robotniczego. Będzie również informował o akcji Kongresu Wszechrówniańskiego w Chicago.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44 z powodu nieproduktywności.

5262 Kuźniak Leon, pseudonim „Bielski”.

Obywatel amerykański, dobry Polak, który spędził szereg lat w Polsce w Bielsku. Obecnie jest prokurentem czeskiego koncernu „Sokół”. Posiada dobre stosunki wśród Czechów i bywa na ich zebraniach politycznych, gdzie będzie prowadził obserwację.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. dz. 524/43 z dnia 3 lutego 1943 z powodu nieproduktywności.

5263 Sawlewicz W., pseudonim „Rusin”.

Ksiądz, obywatel polski, uchodźca, pochodzenia białoruskiego. Podjął się obserwacji ruchu Białorusinów oraz działalności unijnej Benedyktynów czeskich w Łisle. Dobry ale bojaźliwy pracownik.

Zwolniony raportem organizacyjnym za IV kwartał 1942, L. dz. 524/43 z dnia 3 lutego 1943. Powód — odmówił wykonywania prac wywiadowczych.

5301 Załuszczyński Julian, pseudonim „Szlem”.

Lat około 35, adwokat z Warszawy, były aplikant i współpracownik adwokata Paschalskiego⁴⁰, doktor praw i ekonomii. Pochodzenia żydowskiego, bardzo

⁴⁰ Franciszek Paschalski (1889—1940), adwokat, działacz polityczny i społeczny.

zdolny i obrotny, skłonność do megalomanii na temat posiadanych przez siebie stosunków. Znajomość języka niemieckiego, francuskiego i portugalskiego. Dobra znajomość krajów europejskich, a szczególnie stosunków ekonomiczno-politycznych. Obecnie współpracownik hrabiego Tarnowskiego⁴¹ w prowadzonym przez niego przedsiębiorstwie w Rio de Janeiro. Bardzo wprowadzony w kołach polskich, zwłaszcza w środowisku arystokratycznym oraz w kołach żydowskich. Bardzo dobrze wprowadzony do sfer cudzoziemskich, angielskich i amerykańskich.

Przydatność jego polega tak na bardzo rozgałęzionych stosunkach, jak i z uwagi na lepszą możliwość wykorzystania agenta 5302.

5302 Hrabia Tarnowski Andrzej, pseudonim „Ochotnik”.

Lat około 40, absolwent uniwersytetu w Oxfordzie. Oficer rezerwy. Były członek zarządu Vickersa. Posiada duże doświadczenie w zakresie ekonomicznym, pierwszorzędna znajomość języków obcych, ogromne stosunki w kołach cudzoziemskich w Brazylii, a zwłaszcza angielskich i amerykańskich, odbijające od stosunków innych członków arystokracji, gdyż całkowicie bezinteresowne. Łatwość wszelkichostępów dyplomatycznych. Jako mistrz golfa imponuje różnym brazylijskim snobom, choć trzyma się raczej angielskich sfer.

Zwolniony raportem organizacyjnym za I i II kwartał 1944, L. dz. 780/44 z powodu nieproduktywności.

5303 Swińło Franciszek, pseudonim „Martinus”.

Urodzony 9 czerwca 1905 r., wyznania rzymsko-katolickiego, ukończył wydział prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego i Szkołę Nauk Politycznych w Krakowie. Duże doświadczenie w pracy samopomocowej i społecznej na terenie akademickim. Pozostawał w służbie państwowej od 1931 r. W 1934 r. wyjechał do Francji, gdzie był kierownikiem Referatu Prawnego w Konsulacie RP w Lyonie, a ostatnio do czerwca 1940 r. kierownikiem Wydziału Prawnego Konsulatu Generalnego RP w Paryżu. Jednocześnie, jako kierownik kontraktowy, był zapisany na listę adwokatów w Warszawie. Do Brazylii przybył w lipcu 1941 r. w Sao Paulo przebywał od przeszło roku i ukończył tam jako stypendysta kurs bawełnozawstwa, prowadzony przez miejscową giełdę bawełnianą. Bezinteresownie pomaga w Konsulacie, prowadząc jednocześnie całość spraw związanych z działalnością miejscowego podkomitetu pomocy ofiarom wojny w Polsce. Poza doświadczeniem zawodowym jest niezłe obznajomiony ze sprawami społeczno-politycznymi, którymi się zawsze interesował. Władza dobrze językiem francuskim i portugalskim.

5305 Czapski Fryderyk, pseudonim „Mollier”.

Urodzony w 1891 w Obra, powiat Wolsztyn, województwo poznańskie. Obywatel polski. Pochodzi z rodziny żydowsko-niemieckiej. Porucznik rezerwy kawalerii, były właściciel majątku Obra. Czapskiego zna kierownik placówki z czasów przedwojennych. Czapski zakupił tuż przed wojną tereny na kolonizację w Paranie. W czasie wojny znalazł się w Paryżu, gdzie zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego, był przydzielony do Sztabu Naczelnego Wodza w Paryżu. Obecnie znajduje się na urlopie bezpłatnym.

Czapski zgodził się współpracować na terenie Sao Paulo jako informator ideowy z zakresu wiadomości KW i sytuacyjnych. Ma kontakty w kolonii niemieckiej w Sao Paulo.

⁴¹ Andrzej hr. Tarnowski (5302).

5306 Winklowska Irena, pseudonim „Teresa”.

Urodzona w 1916 r. w Kurytybie (Brazylia). Polka, obywatelka brazylijska. Rozwódka. Osobista znajoma żony kierownika placówki. „Teresa” otrzymała posesję w Departamencie Poczty i Telegrafów w dziale cenzury polskiej i niemieckiej. Agentka dostarczała kierownikowi placówki w okresie sprawozdawczym kilkanaście listów wartościowych pod względem wiadomości KW.

5307 Sokulski Czesław, pseudonim „Syk”.

Urodzony w 1906 r. w Warszawie. Polak, obywatel polski. Były urzędnik Konsulatu RP w Kurytybie, następnie przedstawiciel Izby Przemysłowo-Handlowej na Brazylię. Przebywa w Brazylii od 14 lat. Posiada dobre stosunki wśród sfer politycznych i przemysłowych. Zbliżony do wielu ludzi z otoczenia prezydenta Vargasa⁴². Obecnie pracuje w Komitecie Pomocy oraz prowadzi szereg własnych interesów. „Syk” dostarcza wiadomości politycznych.

5308 Chrośnicki Jan, pseudonim „Kilon”.

Lat 62, obywatel polski, pochodzenia żydowskiego. Przedstawiciel agencji Reutera i United British News Service i Interaliada w Kurytybie. Mieszka od 18 lat w Kurytybie. Był w kontakcie z placówkami wywiadu angielskiego w Rio de Janeiro. Dostarcza dużo informacji KW oraz wewnętrzno-politycznych⁴³.

5309 Smoleński Adam, pseudonim „Zagłoba”.

Urodzony 29 lipca 1909 r. w Krakowie, obywatel polski. Pracownik, były aplikant sędziowski w Sądzie Apelacyjnym we Lwowie. W wojsku polskim nie służył. We Francji przydzielony do szkoły podchorążych w Coetquidan. Po ewakuacji do Anglii urlopowany wskutek złego stanu zdrowia. Od września 1943 r. jest urzędnikiem wicekonsulatu w Sao Paulo⁴⁴.

Dostarcza pożyteczne informacje natury KW oraz wiadomości polityczne z terenu Sao Paulo.

Nr 2

{Rio de Janeiro, druga połowa 1942}
Oryginał, maszynopis

Karty ewidencyjne luźno włożone do notesu szefa „Estezet”, pisane na innym papierze i innej niż kartoteka podstawowa maszyni, z ręcznymi uzupełnieniami Konrada Wrzosa, kierownika placówki „Salta” w Rio de Janeiro.

5400 Barraly Lopez Martin.

Hiszpan (republikanin), lat 43, z zawodu artysta rzeźbiarz. Pracował w ciągu 15 lat poprzedzających wojnę w Paryżu, gdzie był pomocnikiem rzeźbiarza polskiego, Augusta Zamoyskiego⁴⁵. Brat Martina Barrala, André zginął podczas obro-

⁴² Getulio Dornelles Vargas (1883—1954), 1928—1930 prezydent Rio Grande do Sul, 1930—1934 prezydent tymczasowy i 1934—1945, 1951—1954 prezydent Brazylii.

⁴³ Zob. kryptonim 5410.

⁴⁴ W Sao Paulo działał agent konsularny z tytułem wicekonsula (Mieczysław Rogatko, wicekonsul honorowy). Konsulat Generalny RP znajdował się w Kurytybie.

⁴⁵ August Zamoyski (1893—1970), artysta rzeźbiarz na stałe mieszkający we Francji.

ny Madrytu w wojnie domowej (był kapitanem armii republikańskiej). Siostra (obecnie w Meksyku) pracowała jako jedna z sekretarek Caballera⁴⁶. Barral Martin nie brał udziału w życiu politycznym. Jest on jednak z przekonania republikaninem, ideowy, lewicowych przekonań. Ma kontakty z Hiszpanami, bez różnicy przekonań. Dzięki rodzinie ma specjalnie dobrą sytuację u republikanów⁴⁷.

5401 Sampaie Mietke.

Brazylijczyk, lat 44, urzędnik państwowy, szef dywizjonu kontroli prasy (cenzury) w Departamencie Prasy i Propagandy przy Prezydenturze Republiki, jest jednym z czołowych kierowników tego departamentu. Pochodzenia niemieckiego. Żonaty. Jest łącznikiem DIP⁴⁸ z brazylijską policją polityczną i ministerstwami. Zarówno Sztab⁴⁹, jak Itamarati daje przez niego wszelkiego rodzaju inspiracje dla prasy (przez niego również przechodzą inspiracje, udzielane przez prezydenta Vargasa dyrektorowi DIP-u — on bowiem od dyrektora DIP-u otrzymuje następnie instrukcje). Do zerwania przez Brazylię stosunków z Osią Sampaie uważany był przez swych przeciwników za germanofila. Jest on typowym urzędnikiem, który jest wykonawcą każdej polityki swego rządu⁵⁰.

[Do karty dołączone pismo następującej treści:]

Kraj: Brazylia. Dotyczy: 5401. Rio, 29 grudnia [19]42, „Salta”. Wpłynęło, „Estezet” 8 stycznia 1943, L[iczb]a dz[iennika] 16/43. Proszę uprzejmie o łaskawe uzupełnienie notatki personalnej wymienionego: „jest łącznikiem swego departamentu ze wszystkimi departamentami politycznymi ministerstw, z resortami wojska (oraz marynarki i lotnictwa), ze Sztabem i Policją polityczną”.

Historia kontaktu:

1. W jakiś czas po przyjeździe K[onrad] W[rzos]^{50a} poznał wymienionego. Spośród wszystkich współpracowników jego resortu, wymieniony okazał mu najwięcej sympatii. W miarę czasu między oboma wywiązały się stosunki przyjazne.

2. Omawiając z K[onradem] W[rzosem] całokształt działalności prasowo-propagandowej przed rokiem, Tomaszewski^{50b}, szef prasowy, wyraził przypuszczenie, że kontakt z wymienionym, jak i z jego szefem (ówczesnym), będzie b[ardzo] trudny, względnie w ogóle niemożliwy, ponieważ szef jego (ówczesny) tkwi sympatiami po stronie Osi, a wymieniony jest pochodzenia niemieckiego. Godząc się z tymi twierdzeniami, K[onrad] W[rzos] wyraził przypuszczenie, że »mimo to obaj mogą być pożyteczni i wykorzystani«.

3. Dyr[ektorowi] Tomasz[ewskiemu] znane były od początku te poglądy K[onrada] W[rzosa], które apróbował. Tomasz[ewski], szef prasowy, zbliżył się w miarę

⁴⁶ Francisco Largo Caballero (1869—1946), polityk hiszpański, socjalista, 1936—1937 premier i minister w rządzie frontu demokratycznego w Hiszpanii, 1942—1945 więziony, 1946 minister spraw wewnętrznych rządu republikańskiego na emigracji.

⁴⁷ Dawniej agent o kryptonimie 1077 i „mb” („MB”). Zob. dokumenty nr 4, 8 i 9.

⁴⁸ Departament Prasy i Propagandy przy Urzędzie Prezydenta.

⁴⁹ Szefem brazylijskiego Sztabu Generalnego był w latach wojny Pedro Aurélio de Góes Monteiro (ur. 1889), generał i polityk.

⁵⁰ Dawniej agent o kryptonimie 1028 (zob. dokumenty nr 4 i 5).

^{50a} Agent pod kryptonimem 1315. Por. wyżej przypis 13.

^{50b} Zapewne Wiesław Edward Bończa-Tomaszewski. Por. wyżej przypis 35.

czasu do bezpośredniego przełożonego wymienionego. Droga do tego departamentu prowadziła właśnie przez wymienionego i podczas, gdy Tomasz[ewski], szef prasowy, opanowywał (i wreszcie opanował) dyrektora departamentu (ówczesnego), K[onrad] W[rzos] działał przez swój kontakt, dochodząc do zadawalających rezultatów.

4. Wymieniony okazał się doskonałym, jednym z najlepszych prawdopodobnie informatorów. Kontakt jednak nie miał charakteru umownego.

5. Obecnie kontaktowi temu nadajemy inny charakter. Informator mój staje się współpracownikiem biura, kierowanego przez K[onrada] W[rzosa]. Współpraca ta, rzecz oczywista, nosi charakter tajny. Ze względu na stanowisko wymienionego oraz obowiązujące tu ustawy, nie może on zajmować żadnego stanowiska, bez wiedzy swych władz i nie wolno mu pobierać honorariów w instytucjach, utrzymywanych lub popieranych przez czynniki zagraniczne.

a) Początkowa faza tej nowej formy współpracy nosić będzie charakter publicystyczny. Wymieniony dostarczać będzie określoną ilość artykułów (niepodpisanych) za określoną z góry honorarium. Artykuły te będą zamieszczane i użytkowane przez biura K[onrada] W[rzosa] oraz przez jedną z agend brytyjskich.

b) Ponieważ pragnieniem wymienionego była również wymieniona wyżej forma współpracy, K[onrad] W[rzos] przedstawił jego ofertę przyjaciółom [Brytyjczykom — R.Ś.], którzy przyjęli ją z największą chęcią.

c) Wymieniony będzie na funduszu prasowym agencji. Fundusz Dyrekcji nie obciążą.

d) Będzie pracował w dalszym ciągu z K[onradem] W[rzosem] oraz obecnie z reprezentantem wymienionej agencji. Gdyby zaczął informować tego ostatniego, mam zagwarantowane również wszelkie informacje, które mogłyby wyjść poza mnie.

6. Ze względu na stanowisko zajmowane przez wymienionego konieczna jest absolutna dyskrecja. Na tym terenie szczegóły sprawy znane są w całości jedynie dyrektorowi Tom[aszewskiemu], jeśli o współpracę chodzi, Tom[aszewskiemu], szefowi prasowemu, oraz reprezentantowi wymienionej agencji (i K[onradowi] W[rzosowi], jako autorowi imprezy).

Możliwości: Możliwości na przyszłość są bardzo rozległe. Wchodząc po rocznym kontakcie w orbitę naszego systemu, wymieniony stać się może bardziej jeszcze użyteczny.

Z fazy stosunków przyjaznych — element niezbędny na tym terenie — przechodząc na charakter umowny, wiążemy wymienionego z nami jego zakonspirowanym charakterem współpracy. Współpracując z nami w tym charakterze, będzie on jeszcze zobowiązany do stałego informowania nas.

Stanowisko, jakie zajmuje pozwala mu na dysponowanie jak najrozleglejszym terenem wpływów i obfitym materiałem informacyjnym. Opinia dyrektora Tom[aszewskiego]: Tom[aszewski] wyraził K[onradowi] W[rzosowi] dn[ia] 26 b[ieżącego] m[iesiąca] podziękowanie za przeprowadzenie tej sprawy.

Otrzymuje: Pan Radea^{50c}

^{50c} Rafał Sadowski.

Pan Hudson^{50d}

Poinformowany: Dyr[ektor] Tomaszewski^{50e}

Prośba: o ścisłą dyskrecję, naturalnie prośba nie dotyczy osoby Janica^{50f}.

5402 Manzon Jean.

Francuz, lat 29. Od przeszło dwóch lat w Brazylii. Poprzednio: w Paryżu, fotoreporter dziennika „Paris — Soir”, tygodnika „Match” itd. Obecnie: fotograf urzędowej Agencji Nacional. Niezależny. Pensja w Agencji Nacional: 2 i pół tysiąca cruzeiro (120—130 dolarów) oraz dodatkowe dochody w dolarach od pism północnoamerykańskich (tylż samo).

Informator ideowy.

5403 Gonzales Videla Gabriel.

Ambasador Chile w Rio de Janeiro. Poprzednio minister w Paryżu i „Vichy”. Podczas ubiegłych wyborów kandydat na stanowisko prezydenta⁵¹ z zawodu adwokat, dziennikarz (akcjonariusz wydawnictwa), polityk. Niezależny, bogaty.

Informator stały, bezinteresowny, ^bideowy^b ⁵².

5404 Lagarde y Vigil Fernando.

1-szy radca Ambasady Meksyku w Rio, minister pełnomocny. Radykał. Wybitna inteligencja, najbliższy współpracownik ambasadora Meksyku (przeważający go prawdopodobnie inteligencją)⁵³. Poprzednio: sekretarz ambasady w Paryżu, sekretarz w Rio, radca w Hawanie (z tytułem ministra)⁵⁴. Niezależny materialnie. Żonaty z Francuzką.

Współpracujący politycznie, ^cideowo^c. Informator doskonały, jakkolwiek nie zawsze obiektywny (radykalny), zawsze uczciwy, w najgłębszym tego słowa znaczeniu ⁵⁵.

5405 Ribeire Theodore.

Lekarz, posiada bezpośredni kontakt z rodziną generała Góes Monteiro⁵⁶, jak z generałem osobiście. Kawaler, lat 39. Był do niedawna sympatiami razem ze „swymi pacjentami” po stronie Osi. Zmienił w ostatnich czasach poglądy. Utrzymuje kontakt stały. Informator ^enieświadomy^e.

^{50d} Pseudonimu nie rozszyfrowano. „Hudson” występuje w korespondencji „Estezet” z kwietnia 1945 r. jako zastępca kierownika placówki (Mariana Chodackiego).

^{50e} Nie znaleziono bliższych danych do osoby dyrektora Tomaszewskiego. Być może że chodzi o łącznika wywiadu brytyjskiego lub jego rezydenta w Rio de Janeiro.

^{50f} Odczyt niepewny. Dwie ostatnie litery poprawione odręcznie. Pseudonimu nie rozszyfrowano.

⁵¹ Wybory odbyły się w październiku 1938 r. Na prezydenta został wybrany członek partii radykalnej Pedro Aguirre Cerda (1879—1941). W kolejnych wyborach które odbyły się w lutym 1942 r. zwyciężył kandydat Sojuszu Demokratycznego, powołanego na bazie Frontu Ludowego, Juan Antonio Rios (1886—1946), wcześniej minister sprawiedliwości (1932), prezydent do 1946.

⁵² Gabriel Gonzales Videla, ambasador Chile w Paryżu i Vichy od 29 listopada 1939, następnie od maja 1942 ambasador w Rio de Janeiro. Dawniej agent o kryptonimie „GV” i pseudonimie „ambasador”. (zob. dokumenty nr 3 i 4).

⁵³ José Maria Davila, ambasador Meksyku w Rio de Janeiro od 1941.

⁵⁴ Radca ambasady w Hawanie do 1942.

⁵⁵ Dawniej agent o kryptonimie „FL” i 1086 (zob. dokumenty nr 3 i 6).

⁵⁶ Pedro Aurélio de Góes Monteiro.

5406 Nosek Vlodimir.

Chargé d'affaires Czechosłowacji w Rio de Janeiro, współpracujący stale.

Kapitan Alvaro Lucio de Areas, (pseudonim) „Lucio”.

„Nieświadomy” (scharakteryzowany poprzednio), przydzielony do Policia Militar, współpracujący z (brazylijskim) II Oddziałem Sztabu ⁵⁷.

Jean Etcheverry, (pseudonim) „Bask”.

Zastępca redaktora naczelnego dziennika „Radical”, „autor artykułów anty-niemieckich” ⁵⁸.

5410 Chrośnicki Jan.

Placówka w Kurytybie („Salty”).

Profesor Joao (Jan) Chrośnicki, korespondent Reutersa (na prowincji) i Servicio Interaliado. Rozsyła do prasy artykuły i wiadomości, współpracuje z jednym z pism miejscowych. Miał (i posiada) w Kurytybie kontakt z Tomaszewskim ⁵⁹ via trzecia osoba

Ideowy.

Otrzymuje ode mnie drobne sumy, w formie zwrotu wydatków za jego pracę propagandową.

Ma bezpośredni kontakt ze „Spryciarzem” ⁶⁰, nie zdając sobie sprawy, i dla niego bezpośrednio pracuje.

Pracuje dla Konrada ⁶¹, jako dziennikarz i reprezentant jego biura. Doskonale poinformowany, ma duże stosunki na miejscu, niestety gadatliwy (staruszek). Bardzo użyteczny ⁶².

Nr 3

[Rio de Janeiro, przed 1 listopada 1942]
Oryginał, maszynopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet”, nie datowana i bez podpisu, pisana na tej samej maszynie co kartoteka „Salty”, prawdopodobnie przez Konrada Wrzosa, kierownika placówki.

Wyłącznie dla Pana Rady ⁶³. (Notatki prowizoryczne, pobieżne — będą opracowywane przy skartotekowaniu.) „Ad. L. dz. 1430/42”.

„Sprawy organizacyjne”.

Informator stały.

„GV” Gonzales Videla.

Ambasador Chile w Rio (były minister w Brukseli i Paryżu oraz Vichy, właściciel dzienników w Chile, adwokat, był kandydatem na stanowisko prezydenta Republiki). Przyjaciół obecny prezydenta ⁶⁴.

⁵⁷ Prawdopodobnie ten sam agent pod innym kryptonimem — „kmt” (zob. dokument nr 4).

⁵⁸ Dawniej agent o kryptonimie 1004 (zob. dokument nr 5).

⁵⁹ Wiesław Edward Bończa-Tomaszewski (zob. przyp. 35).

⁶⁰ Konrad Wrzos (1315).

⁶¹ Akapit dopisany później, chodzi o Konrada Wrzosa (1315).

⁶² Por. kryptonim 5308.

⁶³ Rafał Sadowski.

⁶⁴ Później agent pod kryptonimem 5403 (zob. dokument nr 2).

„HC” Cuevas Herman.
Radca ambasady chilijskiej w Rio (dawniej w Rzymie)⁶⁵.

„AC” Castro Alfonso.
Attaché ambasady meksykańskiej w Rio.

„FL” Lagarde y Vigil Fernando.
Minister w ambasadzie meksykańskiej w Rio, dawniej radca w Brukseli, Hawanie itd. (światny łeb)⁶⁶.

Billian Otto.

W rozmowie ze „Spryciarzem”⁶⁷. (Przed sześciu laty Billian jeździł z Rio do Europy na tym samym statku, spotkawszy K[onrada]⁶⁸ opowiedział mu, co widział i zwierzył się ze swych zmartwień.)

Nr 4

[Rio de Janeiro], 1 stycznia 1942
Oryginał, maszynopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet”, bez podpisu, pisana na tej samej maszynie co kartoteka „Salty”, prawdopodobnie przez Konrada Wrzosa.

Objaśnienia numerów i tytułów prowizorycznych. „Ad. L. dz. 1845/42 do” raportu z 1 listopada 1942.

„ambasador” Senor Gabriel Gonzales Vidola.
Ambasador Chile w Rio⁶⁹.

1028 Jak poprzednio (wysoki urzędnik państwowy)⁷⁰.

„ba” Mój informator z ambasady portugalskiej (wymieniony w raporcie z końca września)⁷¹.

„F” Ambasador Ciro de Freitas Valle.

Były ambasador Brazylii w Berlinie, przybyły do Rio samolotem *via* Lizbona.

„mb” „Mój” stały informator hiszpański (republikanin, niezależny)⁷².

„bn” Bałaban.

Były oficer rosyjski, emigrant.

„ta” Andrzej hrabia Tarnowski.

„Kuzyn” Swiekowskiego pomagający mu materialnie.

„da” Doktor Almeida.

Portugalczyk, lekarz, republikanin.

„AH” Dziennikarz amerykański, *chief-correspondent* jednego z pism USA⁷³.

⁶⁵ Występuje również pod pseudonimem „Radca” (zob. dokument nr 9).

⁶⁶ Później agent pod kryptonimem 5404 (zob. dokument nr 2).

⁶⁷ Konrad Wrzos (1315).

⁶⁸ Konrad Wrzos (1315).

⁶⁹ Później agent pod kryptonimem 5403 (zob. dokument nr 2).

⁷⁰ Sampaie Mietke, później agent pod kryptonimem 5401 (zob. dokument nr 2).

⁷¹ Prawdopodobnie Bonawentura Armando Ferran(?), później agent pod kryptonimem 1074 (zob. dokument nr 7).

⁷² Później agent pod kryptonimem 5400 (zob. dokument nr 2).

⁷³ Zob. dokument nr 6.

„Sa” Antonio de Silva.

Portugalczyk przybyły z Lizbony, przyjaciel naszych przyjaciół Tomasz[ewskiego]⁷⁴ ^bw Lizbonie^b.

„kmt” Były komendant policji międ[zynarodowej] w Lizbonie, Pires Lima, obecnie w Rio ⁷⁶.

„168” Oficer marynarki, porucznik, i jego rodzina, informująca nas stale. Porucznik ^bpo odbyciu podróży^b przydzielony został przed kilkoma dniami do Sztabu Ministerstwa Marynarki ⁷⁶.

Nr 5

[Rio de Janeiro, druga połowa 1942]
Oryginał, maszynopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet”, bez tytułu, adnotacji kancelaryjnej, daty i podpisu, pisana na tej samej maszynie co kartoteka placówki „Salta”, prawdopodobnie przez Konrada Wrzosa, z ręcznymi uzupełnieniami jego ręką.

1043 Inicjały: FM.

Dyplomata brazylijski, były minister, szef szeregu placówek, niezależny materialnie, zamożny. „Informator nieświadomy”⁷⁷.

1082 Inicjały: HS.

Dziennikarz brazylijski, na stanowisku w jednej z organizacji prasowych, niezależny, o wystarczających dochodach. Informator „stały”, nieświadomy.

1080 Inicjały: AM.

Oficer marynarki, komendant okrętu, dawniej uważany za germanofila, podaje się za sympatyka aliantów, Informator „nieświadomy”⁷⁸.

1033 Inicjały: CC.

Właścicielka magazynu, Brazylijka z towarzystwa, utrzymująca rozległe stosunki.

1028 Inicjały: SM.

Wysoki urzędnik państwowy, człowiek wojska — ministra wojny⁷⁹ i szefa Sztabu⁸⁰, utrzymujący bezpośrednie stosunki z brazylijską firmą; pochodzenia niemieckiego, uchodzący dawniej za germanofila, deklarujący się przeciwnikiem Niemców (czego nie można uważać za absolutną prawdę). Informator nieświadomy, stały⁸¹.

1004 Inicjały: JE.

Działacz polityczny, publicysta, pochodzenia farncuskiego, kierujący jedną z re-

⁷⁴ Wiesław Edward Bończa-Tomaszewski (zob. przyp. 35).

⁷⁵ Później agent pod kryptonimem 5406 — „Lucio” (zob. dokument nr 2)

⁷⁶ Zob. dokument nr 5, kryptonim 1080. Prawdopodobnie chodzi o tę samą osobę.

⁷⁷ Zob. dokument nr 9, kryptonim 1043.

⁷⁸ Zob. dokument nr 4, kryptonim „168”.

⁷⁹ Enrico Gaspar Dutra (1885—1947), generał (1935), 1936—1945 minister wojny, 1946—1951 prezydent Brazylii.

⁸⁰ Pedro Aurélio de Góes Monteiro.

⁸¹ Sampaie Mietke, później agent pod kryptonimem 5401 (zob. dokument nr 2).

dakcji, germanofob, usposobiony proaliancko, stojący w bezpośrednim kontakcie z Amaral Peixote. ^aInformator stały^a.⁸²

Nr 6

[Rio de Janeiro, druga połowa 1942]

Oryginał, maszynopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet”, bez tytułu, adnotacji kancelaryjnej, daty i podpisu, pisana na tej samej maszynie co kartoteka placówki „Salta”, prawdopodobnie przez Konrada Wrzosa, z ręcznymi uzupełnieniami jego ręką.

1086 Dyplomata zagraniczny, minister, ^aradca w jednej z ambasad^a, doskonale poinformowany, ^bzaprzyjaźniony osobiście^b, proaliancko usposobiony, socjalista z przekonań, germanofob, antyfaszysta.

(Przyjaciel ^aosobisty^a, informator świetny, bezinteresowny.)⁸³

1135 Dziennikarze chilijscy, Mario Planet (redaktor i współpracownik pisma „La Hore” w Santiago).

1135^a Carlos Barri, redaktor pisma „El Chileno”. Obaj spędzili w Japonii blisko rok. Byli przez cały czas na wolności, oprowadzani przez reprezentantów japońskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Propagandy. Pojechali do Japonii, ponieważ przed rokiem Japonia zaprosiła prasę chilijską. Stało się to po zaproszeniu prasy chilijskiej przez USA. Redakcje delegowały wymienionych.

Obu zaangażowałem jako korespondentów mego biura. (Informatorzy nieświadomi, zobowiązali się przysyłać wszelkie informacje interesujące.)

„AH” Byli dyplomata amerykański, obecnie korespondent jednego z koncernów prasowych USA⁸⁴.

Nr 7

[Rio de Janeiro, druga połowa 1942]

Oryginał, rękopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet” bez tytułu, adnotacji kancelaryjnej, daty i podpisu, pisana ręką Konrada Wrzosa.

1074 Bonawentura Armando Ferrand.

Attaché prasowy ambasady portugalskiej w Rio⁸⁵.

⁸² Jean Etcheverry. Później agent pod kryptonimem 5006 — „Bask” (zob. dokument nr 2).

⁸³ Fernando Lagarde y Vigil. Później agent pod kryptonimem 5404 (zob. dokument nr 2).

⁸⁴ Zob. dokument nr 4 („AH”).

⁸⁵ Zob. dokument nr 4, kryptonim „ba”.

Nr 8

[Rio de Janeiro, druga połowa 1942]

Oryginał, rękopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet”, bez tytułu, adnotacji kancelaryjnej, daty i podpisu, pisana ręką Konrada Wrzosa.

Zaniewski Kazimierz.
Sekretarz Poselstwa ⁸⁶.

„MB” (Hiszpan), informator stały.
Nr porządkowy: 1077 ⁸⁷.

Nr 9

[Rio de Janeiro, druga połowa 1942]

Oryginał, rękopis

Notatka luźno włożona do notesu szefa „Estezet”, bez tytułu, adnotacji kancelaryjnej, daty i podpisu, pisana ręką Konrada Wrzosa.

„Dr” Lekarz Umberto^d Duarte.
1043 Dyplomata brazylijski i jego córka, przyjaciółka (...^e) Francisca⁸⁸

„Radca” Herman Cuevas.
Radca ambasady chilijskiej w Rio ⁸⁹.
1077 „MB” ⁹⁰.

PRZYPISY TEKSTOWE

(odnoszą się do różnych miejsc w tekście)

- ^{a-a} Dopisane odręcznie.
- ^{b-b} W tekście skreślone.
- ^{c-c} Podkreślone w tekście.
- ^d Odczyt niepewny.
- ^e Jedno słowa nieczytelne.

⁸⁶ Kazimierz Zaniewski (ur. 1906), prawnik, dyplomata, 1932—1933 urzędnik poselstwa w Hadze, 1934—1935 centrali MSZ w Warszawie, 1935 oddelegowany do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, od 1936 attaché poselstwa w Rio de Janeiro (II sekretarz, od 1943 I sekretarz).

⁸⁷ Później agent pod kryptonimem 5400 (zob. dokument nr 2).

⁸⁸ Por. dokument nr 5, kryptonim 1043.

⁸⁹ Występuje też pod kryptonimem „HC” (zob. dokument nr 3).

⁹⁰ Martín Barral y Lopez. Później agent pod kryptonimem 5400 (zob. dokument nr 2).